

AJAN KOHIINA

#19—2023

TEKSTIT LIIKKEESSÄ

☐ ARCHETYPE	1	2. Vladimir Galaktionovič Koroljenko, Владимир Галактионович Корольенко	1853 – 1921	Russia, Ukraine
☐ READER	0	3. Pauline Orrel		Ukraine
☒ Gender		4. Nadezhda Aleksandrovna Lappo-Danilevskaia, Надежда Александровна Лаппо-Данилевская	1874 – 1951	France, Russia, Ukraine
☐ FEMALE	21	5. Marusya Churai, Маруся Чурай Mar'ya Gordejevna Марья Гордеевна Marusia Marusja Čuraj Mar'ja Gordeevna Mar'ia Gordeevna	1628 – 1650	
☐ MALE	3	6. Johannes Aavik	1880 – 1973	Estonia, Finland, Stockholm (SWE), Ukraine
☐ NOT_APPLICABLE	0	7. Marko Vovchok		Ukraine
☐ UNKNOWN	0	8. Julie Thenen, Julie Waldberg	1834 – 1919	Austria, Ukraine
Basic info	☒	9. Anna Todorova Velkova, Ana Sakyzova, Anna Sakuzova, Anna Sakazova	1871 – 1949	Bulgaria, Ukraine
		10. Uliana Kravchenko	1860 – 1947	Poland, Ukraine

AJAN KOHINAN YHTEYSTIEDOT

blogs.helsinki.fi/venalainen-kirjallisuus
facebook.com/venkirj
venalainenkirjallisuus@gmail.com
ISSN 2489-432X

Ajan kohina -lehteä julkaisee Venäläisen kirjallisuuden seura ry.

Seura on perustettu vuonna 2013.

Päätoimittaja Henna Keränen | Toimitussihteeri Jenni Salminen | Toimitus Eeva Kuikka,
Anni Lappela, Mika Perkiömäki, Marissa M. Uuhka, Sofia Schulgin. Tämän numeron
oikoluvussa on avustanut myös Tommi Dunderlin | Taitto Eeva Herrala

Kannen kuvat:

Kuvakaappaus Women writers VRE:stä, Marie Linderin kuva: Wikimedia Commons,
muut kuvat Jasmine Westerlundin ottamia.

SISÄLLYS

Pääkirjoitus – 4

Esseet

Viola Parente-Čapková: Ylirajaisuuksia naiskirjailijoiden laajassa vastaanotossa ja kulttuurisen vaihdon kartoittamisessa – 7

Natalia Mihailova ja Jasmine Westerlund: TeLi-tietokanta: naisten verkostot näkyviksi – 16

Pyry Aarnio: Häilyviä kategorioita ja kaksoisstandardeja – 20

Kati Launis: Rakkautta ja tunteiden paloa Odessassa:
Jelena Ganin romaani *Teofanija Abbiadžio* – 23

Jasmine Westerlund: Blavatskyn katoava perintö Ukrainassa – 33

Jenniliisa Salminen: Varjosta valokeilaan – 2000-luvulla venäjältä käännetty naisten kirjoittama kirjallisuus Kansalliskirjaston tietokannassa – 37

Kääntäjäprofiili

Kirsti Era (haastattelijana **Jenniliisa Salminen**) – 48

Arvostelut

Oksana Vasjakina: *Haava* (Ida-Emilia Reini) – 55

Kira Jarmysh: *Naisten selli nro 3* (Eetu Saari) – 58

Svetlana Aleksijevitš: *Sinkkipojat* (Johanna Porkkala) – 61

Anna Soudakova: *Varjele varjoani* (Iida Falck) – 64

Ville Ropponen ja Ville-Juhani Sutinen: *Sorretut sanat* (Mika Perkiömäki) – 68

Mihail Šiškin: *Sota vai rauha* (Henna Keränen) – 71

PÄÄKIRJOITUS

Pääkirjoitus

AJAN KOHINAN yhdeksästoista numero on tehty yhteistyössä Tekstit liikkeessä -hankkeen kanssa. Emil Aaltosen Säätiön rahoittama hanke tutkii laajasti naiskirjailijoiden tuotannon vastaanottoa Suomessa ja Venäjällä, ja tässä lehdessä hankkeessa työskentelevät tutkijat pääsevät esittelemään työtään ja sen tuloksia. Luvassa on yllirajaisia naiskirjailijoita monipuolisesti käsittelevä lukupaketti, jossa valokeilaan pääsevät muun muassa Jelena Gan ja Helena Blavatsky. Kääntäjäprofiilissa Jenniliisa Salminen haastattelee pitkän linjan suomentaja Kirsti Eraa, ja lehden arvosteluosiossa nostetaan jälleen esiin uusinta Venäjä-aiheista kirjallisuutta.

NYT ILMESTYVÄ lehti on *Ajan kohinan* viimeinen numero. Lehden lopettamispäätös liittyy Venäläisen kirjallisuuden seuran lakkauttamiseen, josta päätettiin seuran vuosikokouksessa 17.4.2023. Seuran ja *Ajan kohina* -lehden lopettamispäätös ei johdu maailmanpoliittisesta tilanteesta, vaan siitä, ettei seuran toimintojen kannalta keskeisiin tehtäviin löytynyt enää jatkajia.

VAIKKA LEHTI nyt lakkaa, voi sen kymmentä elinvuotta muistella ilolla ja ylpeydellä. Täysin vapaaehtoisvoimin toimitetun lehden tekemiseen on osallistunut vuosien varrella valtava joukko ihmisiä. Neljän päätoimittajan ohella lehden parissa on työskennellyt 10 toimituskuntalaista ja peräti 96 kirjoittajaa tai kääntäjää. Kaunokirjallisia tekstejä on julkaistu 31:ltä kirjailijalta. Verkkolehteä on taittanut Eeva Herrala ja yhteistyössä Into Kustannuksen kanssa on tehty neljä *Ajan kohinan* printtiversiota.

AINAKIN OMASTA mielestäni *Ajan kohinan* yksi hienommista piirteistä on ollut se, että lehti on tarjonnut laadukkaan, mutta matalan kynnyksen julkaisufoorumin monenlaisille venäläisestä kirjallisuudesta kiinnostuneille kirjoittajille. Lehdessä on julkaistu tasaveroisesti ja rinta rinnan niin konkaritutkijoiden kuin uraansa vasta aloittelevien opiskelijoiden tekstejä. Kymmenen vuotta sitten *Ajan kohinassa* julkaistiin myös oma ensimmäinen kirja-arosteluni, kun pääsin parikymppisenä kandiopiskelijana arvioimaan Mihail Šiškinin juuri suomeksi ilmestyneen *Sinun kirjeesi* -romaanin lehden ensimmäiseen, professori Tomi Huttusen toimittamaan numeroon. Tämän viimeisenkin numeron arvosteluosiossa oman *Ajan kohina* -debyyttinsä ehtii tehdä vielä kaksi uutta venäläisen kirjallisuuden opiskelijaa.

MYÖS AJAN kohinassa vuosien varrella käsitellyt aiheet ovat olleet mitä moninaisimmat. Sen voi nähdä jo teemanumeroiden otsikoista, joihin lukeutuu kaikkea venäläisestä lastenkirjallisuudesta teatteriin ja nobelisteista paholaisiin. Lehden sivuilla on esitelty sekä vanhempia että uudempia kirjailijoita, ja nostettu esiin eri aikakausina vaikuttaneita venäläisen kirjallisuuden kääntäjiä. Vanhoja lehtiä selaillessa voi vain ihailia, kuinka monenlaista venäläiseen kirjallisuuteen ja kulttuuriin liittyvää tietämystä maastamme löytyy.

JOUKKO VENÄLÄISESTÄ kirjallisuudesta kiinnostuneita kirjoittajia hienoine aiheineen ei olisi kuitenkaan mitään ilman lehteä lukevaa yleisöä. On ollut ilahduttavaa huomata, kuinka innostuneesti *Ajan kohina* on otettu vastaan seuran jäsenten keskuudessa. Vaikka lehden toiminta nyt päättyykin, ei kiinnostus venäläistä kirjallisuutta kohtaan katoa. Siksi uskon ja toivon, että *Ajan kohinan* kirjoittajat ja lukijat löytävät vielä uusia foorumeita, joilla kohdata.

Henna Keränen

ESSEET

Ylirajaisuuksia naiskirjailijoiden laajassa vastaanotossa ja kulttuurisen vaihdon kartoittamisessa

Viola Parente-Čapková

EMIL AALTOSEN Säätiön rahoittama *Tekstit liikkeessä: Naiskirjailijoiden tuotannon vastaanotto Suomessa ja Venäjällä 1840–2020* -hanke on ensimmäinen suomalais-venäläistä naiskirjallisuuden historiaa laajasti tarkasteleva projekti. Projekti tutkii kulttuurista, nimenomaan kirjallista, vastaanottoa (kääntämistä ja muuta tekstien ylirajaisia liikkumista) ja tuo siten tutkimuksen keskiöön erilaisia ja yhteiskunnan eri tasoilla toimivia kirjallisia ja sosiaalisia verkostoja. Hanke linkittyy vahvasti naisten kirjoittaman kirjallisuuden tutkimuksen alalla kehitteillä oleviin digitaalisiin tutkimusmenetelmiin ja digitaalisen median tutkimukseen, ja luo uudenlaista yhteistyötä ylirajaisen kirjallisuus- ja kulttuurihistorian tieteellisen perustutkimuksen, humanististen alojen sekä digitaalisen tutkimuksen kesken. Kartoitettava vastaanotto ymmärretään mahdollisimman laajasti, monipuolisena kulttuurisena vaihtona, ja hankkeessa tarkastellaan niin käännöksiä, arvosteluja, adaptaatioita, erilaisia mainintoja kuin mainoksiakin – ja tietenkin näiden kaikkien tekijöitä, kulttuurisen kentän vaikuttajia

ja toimijoita, jotka usein ovat jääneet piiloon tai taustalle. Myös tekijyys on hankkeessamme määritelty laajimmalla mahdollisella tavalla: tekijöitä ovat kirjailijat, kääntäjät, toimittajat ja muut tekstejä tuottaneet henkilöt. (Parente-Čapková, Launis & Westerlund 2023, 104).

TEKSTIT LIIKKEESSÄ -hankkeen tutkimus on johtanut monen kiehtovan kulttuurisen nais-toimijan ”löytämiseen” sekä loputtomien naisverkostojen paljastamiseen: kääntäjistä johtaa lankoja kirjailijoihin, kirjailijoista muihin tekijöihin ja taiteilijoihin, kriitikoihin ja muihin kirjallisen instituution toimijoihin. Varsinkin pienten kansojen kulttuurisille naistoimijoille ja -välittäjille on tyypillistä, että yksi ja sama ihminen toimii monessa eri roolissa: kirjailijana, kääntäjänä, kriitikkona... Kategoriat menevät siis usein päällekkäin ja verkostot laajenevat yli eri rajojen. Ylirajaisuus-käsitteellä on hankkeessamme ollut monta merkitystä. Päällimmäiseksi on noussut *transnationaalisuus*: suhteet, kytkökset ja verkostot laajenevat Venäjältä ja Suomesta muualle Eurooppaan, Yhdysvaltoihin ja muualle maailmaan. Tutkimamme naiset ovat ylittäneet monia muitakin rajoja. Valtioiden, kansallisten, etnisten, kulttuuristen, uskonnollisten ja kielellisten rajojen lisäksi he ovat ylittäneet myös heidän omalle sukupuolelleen eri aikoina asetettuja rajoja. Haasteena saattoivat olla myös sukupuolten väliset rajat ja muu sukupuolen rajaaminen ja määrittelemineen, oli kyseessä sitten 1800- ja 1900-luvun vaihteessa venäläisen hopeakauden ”dekadentin madonnan” Zinaida Gippiuksen (1869–1945) tyyppinen ”omaa itseään luova” androgynia tai nykypäivänä venäläis-suomalaisen Dess Terentjevan (s. 1992) sateenkaarituotanto, queer-estetiikka ja kirjallisia lajeja rikkova tekijyys (Salminen 2021). Rajojen ylittämiseen liittyy siis eri konteksteissa ja merkityksissä enemmän tai vähemmän neutraaleja, vaarallisia tai kipeitä aspekteja. Maanpakoon lähteneiden kirjailijoiden ja kulttuuristen toimijoiden rajojen ylittäminen sekä kielirajojen testaaminen on aineistossamme noussut – ei kovin yllättävästi – esiin jatkuvasti eri aikakausina. Tähän aiheeseen keskittyi myös projektin järjestämä *Out of the USSR: Travelling Women, Travelling Memories* -konferenssi helmikuussa 2023 (<https://tekstitliikkeessa.com/out-of-the-ussr-travelling-women-travelling-memories/>). On ollut kiinnostavaa seurata, miten suomalainen vastaanotto on käsitellyt ylirajaisuutta, nostanut sen esiin tai jättänyt mainitsematta.

YLIRAJAISUUDEN HÄVITTÄMINEN tai häivyttäminen on usein tapahtunut kulttuurisen omimisen tai kulttuurisen appropriaation merkeissä. Venäjän hyökkäyssodan aikana on keskusteltu enemmän ja näkyvämmiin kulttuurisesta omimisesta venäläisen kolonialismin yhteydessä. Lehdissä tätä asiaa on korostanut esimerkiksi Sofi Oksanen, ja aihe on hyvin tuttu muun muassa kaikille suomalais-ugrilaisia kansoja tutkiville. Hankkeemme lähtökohtiin tämä aspekti on kuulunut alusta lähtien: Venäjän sekä Neuvostoliiton kolo-

nialismin myötä monien pienempien kansojen toimijoita on esitetty venäläisinä. Tilanne ei ole helppo Suomenkaan tapauksessa, varsinkaan suhteessa saamelaisväestöön. Laajana ja tärkeänä kysymyksenä on noussut odotetusti esiin Karjala, sen rajaseutu ja siihen liittyvä, vahvasti politisoitunut kulttuurinen vaihto. Venäjä–Suomi -asetelmaa on hankkeessamme jatkuvasti purettu ja kummankin maan monikulttuurisia ja monikielisiä aspekteja nostettu esiin. Tutkittaessa laajaa vastaanottoa ja kulttuurista vaihtoa muun muassa käymällä systemaattisesti läpi lehtien vuosikertoja eri aikakausilta nousi esiin kirjailijoita ja kulttuurisia välittäjiä, joiden ”venäläisyys” ei ollut mitenkään suoraviivaista. Vastaavasti tutkimiemme suomalaisten naisten ”suomalaisuus” on usein myös herättänyt kysymyksiä ja tarkentamisen tarvetta. Äsken mainittu Karjala on ollut tärkeässä roolissa suomenruotsalaisessa kirjallisessa elämässä ja ”mytologiassa” (Rahikainen 2002; Klapuri 2016). Tätä kaikkea pystyy ainakin osittain avaamaan, kontekstualisoimaan ja selittämään tekstin muodossa kirjoitetussa tutkimuksessa, mutta tietokantatyypillisessä järjestelmässä tulee eteen jatkuvasti luokitteluun liittyviä ongelmia, kuten näkyy harjoittelijamme Pyy Aarnion tekstissä tässä *Ajan kohinan* numerossa.

YKSI YLIRAJAISUUDEN kriteeri on tietenkin kieli, jolla kirjailija on luonut tuotantonsa. Paikalla tai paikoilla, joissa kirjailija oleskeli, voi olla enemmän tai vähemmän merkitystä. Tässä numerossa on esillä Jelena Gan, joka vietti lapsuutensa ja nuoruutensa Ukrainan Dni-prossa, silloisessa Venäjän keisarikunnan Jekaterinoslavissa. ”Venäläiseksi George Sandiksi” kutsuttu Gan vaikutti Pietarin kirjallisuuspöytäkirjoissa, mutta kuoli nykyisessä Ukrainassa, Odessassa, jonne sijoittuvat jotkin hänen teoksistaan, kuten kertomus ”Aitio Odessan oopperassa” sekä Kati Launiksen käsittelemä romaani *Teofanija Abbiadžio*. Odessassa ja Dni-prossa syntyivät myös Ganin tyttäret: yksi teosofian suurimmista nimistä Helena Blavatsky (1831–1891), jonka ukrainalaisesta taustasta ja asemasta Ukrainassa kirjoittaa tässä *Ajan kohinan* numerossa Jasmine Westerlund, ja Vera Želihovskaja (1835–1869). Želihovskaja oli myös kiinnostunut teosofiasta, mutta on kirjoittanut muutakin, muun muassa tyttökirjoja. Hän kuoli Pietarissa, mutta hänet haudattiin Odessaan. Jelena Gan sekä hänen tyttärensä kirjoittivat kuitenkin venäjäksi ja kuuluivat venäläisiin kulttuuripiireihin. Heidän venäläisyytensä tuntuu siis melko selvältä, joskin Blavatskysta tuli kansainvälinen ja ylirajainen hahmo, joka kirjoitti eri kielillä ja asui myöhemmin etupäässä Venäjän ulkopuolella. Odessassa on syntynyt muitakin venäjäksi kirjoittavia ja venäläisinä pitämiämme naiskirjailijoita kuten Anna Ahmatova. Ukrainan länsiosassa Galitsiassa syntyi puolestaan venäjäksi kirjoittava Svetlana Aleksijevitš, jonka äiti oli ukrainalainen ja isä valkovenäläinen.

Irène Némirovsky. Kuva: Wikimedia Commons.

MONET TUTKIMAMME kirjailijat, joista joillakin on ukrainalais-venäläinen tausta, ovat vielä vahvemmin kansainvälisiä, ja heidän joukostaan löytyy myös useampi juutalainen kirjailija. Valko-Venäjällä (silloisessa Venäjän imperiumissa) syntyivät yleensä ”juutalais-amerikkalaisina” esitetyt Anna (1877–1964) ja Rose Strunsky (1884–1963), joiden perhe siirtyi Yhdysvaltoihin vuonna 1905. Sisarukset liittyivät Yhdysvalloissa sosialistisiin piireihin ja toimivat lehtinaisina, Rose myös kääntäjänä ja Anna kirjailijana. Rose tunsu suomalaisen kirjailijan Aino Malmbergin, jonka yhteydessä hänet usein mainitaan Suomen lehdistössä. Juutalaisten kirjailijoiden ”kategorisointi” ja juutalaisuuden esiin tuominen on tietenkin oma problematiikkansa, olivat kyseessä sitten ”kotimaisina toisina” toimivat juutalaiset kulttuuriset vaikuttajat (vrt. Boyarin 1994)

tai esimerkiksi Neuvostoliitosta Israeliin emigroituneet kirjailijat. Tunnetuin ukrainalais-venäläis-juutalainen kirjailija on Auschwitzissa kuollut Irène Némirovsky (1903–1942), joka usein esitellään ranskalaisena kirjailijana. Némirovsky syntyi Kioassa ja oli monikielinen. Vahvimmaksi kieleksi kehittyi ranska, jolla hän kirjoitti kaikki tunnetut teoksensa. Hän osasi kuitenkin myös venäjää ja inspiroitui vahvasti venäläisestä kirjallisuudesta (esim. Cenedese 2020). Némirovskyn perhe pakeni Venäjän vallankumousta ensin Moskovaan ja sitten Suomeen, missä he asuivat noin puolitoista vuotta. Némirovsky on kuvannut Suomea muutamassa tekstissään. Vuonna 1919 perhe siirtyi Tukholman kautta Pariisiin, missä Némirovsky kirjoitti valtaosan teoksistaan. Suomalaisessa (myös ruotsinkielisessä) vastaanotossa hänet esitetään joskus venäläis-juutalaisena (”rysk-judiska” tai ”rysk-judinna”) tai ranskalaisena

kirjailijana ("Ryssland födda franskjudiska"). Valtaosa suomen- ja ruotsinkielisistä vastaanotolähteistä mainitsee hänet kuitenkin vain juutalaisena kirjailijana. Hänen syntymäpaikkansa eli Ukrainan pääkaupunki mainitaan vain joskus, ja poikkeuksellisesti hänestä käytetään myös luonnehdintaa "ukrainan venäläinen".

JUUTALAISTA SYNTYPERÄÄ olivat myös Lilja Kagan, joka tunnetaan Lilja Brikinä (1891–1978), sekä hänen sisarensa Ella Kagan, tunnetumpi nimellä Elsa Triolet (1896–1970). Molemmat kirjoittivat kaunokirjallisuutta sekä muita tekstejä, osasivat useita kieliä ja toimivat kääntäjinä. He kuuluivat venäläisen avantgarden ja sen yhteydessä toimivien intellektuellien piireihin: tunnettu kriitikko, tutkija, dramaturgi ja käsikirjoittaja Osip Brik oli Lilja Kaganin aviomies, ja heidän ystäviensä joukkoon kuuluivat muun muassa Roman Jakobson ja Vladimir Majakovski. Neuvostoliiton perustamisen jälkeen Lilja jäi Venäjälle ja oli hyvin läheinen Majakovskin kanssa, kun taas Elsa tapasi miehensä André Trioletin ja pakeni Ranskaan, missä hän myöhemmin avioitui kirjailija Louis Aragonin kanssa. Suomessa sisarista on kirjoitettu lähinnä ruotsinkielisessä lehdistössä, jossa mainitaan, että Elsa Triolet on syntynyt tai kasvanut aikuiseksi Venäjällä, mutta toimii kirjailijana Ranskassa. Joskus hänet mainitaan ranskalaisena kirjailijana muiden joukossa. Muutama uutinen keskittyy siihen, että Elsa Triolet voitti ensimmäisenä naisena ranskalaisen Goncourt-palkinnon vuonna 1944 romaanillaan *Le premier accroc coûte 200 francs*. Naiskirjailijoiden vastaanotolle tyyppillisesti Elsa Triolet mainitaan useamman kerran Aragonin vaimona, mutta myöhemmästä suomalaisesta vastaanotosta löytyy myös tämän "venäläissyntyisen ranskattaren" teosten pidempiä ja syvällisempiä arvosteluja. Lilja Brik mainitaan sen sijaan yleensä Majakovskin rakastajattarena eikä kirjailijana.

NAISTOIMIJOIDEN YHTEYDET miehiin toistuvat melko stereotyyppisesti 1800- ja pitkälti myös 1900-luvun naiskirjailijoiden aikalaislehtivastaanotossa – sekä niiden, joiden kansalaisuus ei vaikuttanut monimutkaiselta, että niiden, joita voi kutsua eri tavoin transnationaaliksi tai jopa monipuolisemmin ylirajaisiksi. Edellä mainitun Anna Strunskyn (myöhemmin Anna Wallingin) yhteydessä mainitaan usein hänen suhteensa Jack Londoniin. Pariisiin kautta Yhdysvaltoihin päätyntä toimittajaa ja kirjailijaa, myöhemmin myös kirjallisuuden professorina toiminutta Nina Berberovaa (1901–1993) luonnehditaan suomalaisessa lehtivastaanotossa vaihtelevasti venäläissyntyiseksi tai venäläiseksi kirjailijaksi, ja pitkään 1940-luvulle hänet mainitaan vain Tšaikovskin elämäkerran (1937) kirjoittajana, vaikka hän oli kirjoittanut paljon muutakin. Yhteiskunnallisesta oikeudenmukaisuudesta, mm. naisen ja palvelusväen asemasta kiinnostunut Natalia Nordmann-Severova (1863–1914) mainitaan

suomalaisessa lehdistössä melkein aina – Ukrainan Harkovassa syntyneen, Suomessakin vaikuttaneen ja luovutetun Karjalan Terijoella kuolleen – taidemaalari Ilja Repinin läheisenä ystävänä. Nordmann-Severova syntyi Helsingissä ja hänkin kuuluu niihin ylirajaisiin toimijoihin, joilla on erityisen tärkeä suhde Suomeen. Nordmann-Severovan äiti oli venäläinen aristokraatti, isä suomalainen ruotsinkielinen amiraali. Myös pääasiallisesti venäläisiksi miellettyjen naisvälittäjien ja toimijoiden kytkökset Suomeen on suomalaisessa vastaanotossa odotetusti nostettu aina vahvasti esiin, kuten Kati Louniksen artikkelissa esiintyvän Marie Linderin tai poliitikko, kirjailija ja diplomaatti Aleksandra Kollontain (1872–1952) tapauksessa. Kollontain äiti oli suomalaisen puutavarakaupiaan tytär, isä venäläinen kenraali. Kollontai vietti lapsuudessaan pitkiä aikoja Suomessa ja on myöhemmin korostanut rakkauttaan Suomea kohtaan. Hänenkin yhteydessään tuodaan vastaanotossa usein esiin hänen suhteensa miehiin, hänen ulkonäkönsä ja ”femme fatale -tyyppinen hahmonsa”.

Ilja Repinin maalaus Natalia Nordmann-Severovasta. Kuva: Kansallisgalleria.

JOS KIRJALLINEN vastaanotto ymmärretään myös tekstienvälisyytenä, voidaan tutkia, ketkä naiset toimivat muiden naisten (ja myös miesten) kirjoittamissa teoksissa fiktiivisinä hahmoina. Äsken mainittu Kollontai esiintyy sekä Venäjän että Suomen maaperällä kir-

joitetuissa romaaneissa; Suomessa häntä on *Alma*-nimisessä teoksessaan (2018) kuvannut ruotsiksi kirjoittava Merete Mazzarella. Mazzarella kirjoittaa romaanissaan Kollontain ystävydestä historioitsija ja kirjailija Alma Söderhjelmiin. Nykynaiskirjailijoita kiinnostavat selvästi naisten väliset suhteet: Riikka Pelon Finlandia-palkittu romaani *Jokapäiväinen elämämme* (2013) kertoo Marina Tsvetajevasta ja hänen suhteestaan tyttärensä.

EDELLÄ ESITETYT esimerkit ovat vain pienen pieni otos hankkeessamme tekemämme ylirajaisuuteen liittyvän tutkimuksen löydöistä ja tuloksista; lisää on tulossa hankkeen pääjulkaisussa. Näistä muutamasta esimerkistä näkyy myös joitakin vastaanotossa toistuvia stereotypioita, kuten naisten kytkeminen kuuluisiin miehiin muusina, rakastajattarina tai vaimoina. Naisten kirjoittamia teoksia vertaillaan miesten kirjoittamiin eikä ehkä tarvitse sanoa, että näin tapahtuu naisten epäeduksi. Tämä koskee ennen kaikkea vanhempaa (eli vähintään muutaman vuosikymmenen takaista) vastaanottoa.

JOS LOPUKSI palaamme ylirajaisiin, ainakin osittain ukrainalaisiin naiskirjailijoihin, näemme, että esimerkiksi saksaksi kirjoittavaa Katja Petrovskajaa (s. 1970) luonnehditaan ”Berliinissä asuvaksi alkujaan venäjänkieliseksi ukrainansaksalaiseksi proosakirjailijaksi” tai ”ukrainalais-puolalaiseen sukuun syntyneeksi, sittemmin saksalaistuneeksi kirjailijaksi”. Yhdysvalloissa asuva Sana Krasikov (s. 1979) esitellään suomalaisessa vastaanotossa ukrainalais-georgialaisena kirjailijana. Esittelyistä löytyy paljon nyansseja. Petrovskajan yhteydessä mainitaan venäjän kieli, mutta Krasikovalla ei näytä olevan mitään yhteistä Venäjän kanssa – korkein-

Katja Petrovskaja.
Kuva: Wikimedia Commons.

taan Neuvostoliiton kanssa, koska hän syntyi vielä Neuvostoliiton maaperällä. Näiden tietojen perusteella hänen teostensa suomennokset eivät näytä sopivan ”Venäjä–Suomi” -kulttuurisen vaihdon tietokantaan, mutta ne ovat luonteva osa entisen Neuvostoliiton alueelta lähteneitä naistoimijoita käsittelevää *Out of the USSR* -aihealueen aineistoa.

KIRJALLISISTA TEKSTEISTÄ, niiden lukemisesta ja tulkitsemisesta kiinnostunut lukija voi kysyä, onko tällä kaikella mitään väliä. Onko tärkeää, onko kirjailija tai teksti ylirajainen, vai pitäisikö mieluummin keskittyä siihen, mitä teksti kertoo ja miten. Tekstit liikkeessä -hankkeen mielestä ylirajaisuuden tunnistaminen voi olla erittäin tärkeää tapauksissa, joissa joitakin ylirajaisuuksia tai kategorioita marginalisoidaan tai niihin kuuluvia ihmisiä sorretaan, tai jos ne sensuroidaan ja niistä vaietaan. Silloin tutkimuksen pitäisi nostaa ne esiin, kriittisen keskustelun keskiöön.

USEAT ARTIKKELISSA mainitut lehtivastaanotot ovat Jasmine Westerlundin ja Natalia Mihailovan löytämiä.

Lähteet:

- Boyarin, Jonathan (1994) ”The Other Within and the Other Without.” L. J. Silberstein, R. L. Cohen (toim.) *The Other in Jewish Thought and History: Constructions of Jewish Culture and Identity*. New York: NYU Press, 424–452.
- Cenedese, Marta-Laura (2020) *Irène Némirovsky’s Russian Influences*. London: Palgrave Macmillan.
- Kesävuori, Saara (2009) ”Tai olen niitä, joilla on tahto, ei voima?” *Kiiltomato* 14.1.2009. <https://kiiltomato.net/critic/sana-krasikov-viela-vuosi/>
- Klapuri, Tintti (2016) ”Venäläisen modernistisen runouden suomalainen käännohistoria.” *Avain – kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti* Vol. 13, No. 3 (2016), 40–55. DOI: <https://doi.org/10.30665/av.66163>
- Leiwo, Ennaliina (2023) *Out of the USSR: Travelling Women, Travelling Memories Conference*. <https://tekstitliikkeessa.com/2023/05/22/out-of-the-ussr-travelling-women-travelling-memories-conference/>
- Oksanen, Sofi (2022) ”Venemaa on Ukrainalt ärandanud Repini, Gogoli ja borši.” *Postimees* 21.3.2022.
- Parente-Čapková, Viola, Launis, Kati & Westerlund, Jasmine (2023) ”Digitaaliset arkistot ja mesoanalyysi kulttuurisen vaihdon kartoittamisessa.” *Avain – kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti* Vol. 20, No. 1 (2023), 100–111. DOI: <https://doi.org/10.30665/av.127486>
- Rahikainen, Agneta (2002) ”Karelian Mythology in Finland-Swedish Literature.” *Lecture given at the Visby conference on The Baltic in Literature and Art in November 2002*. <https://www.balticsealibrary.info/essays/item/152-karelian-mythology-in-finnish-swedish-literature.html>
- Salminen, Jenniliisa (2021) ”Ylirajaista sadunkerrontaa.” Tekstit liikkeessä -hankkeen sivusto, 1.12.2021. <https://tekstitliikkeessa.com/news-events-2/>
- Salminen, Jenniliisa (2023) ”Finding your Language, Finding your Genre.” Esitelmä konferenssissa *Out of the USSR. Travelling Genres, Travelling Memories*. Turun yliopisto, 2.–3.2.2023

Tekstit liikkeessä -projektin kotisivut: <https://tekstitliikkeessa.com/>

TeLi-tietokanta: naisten verkostot näkyviksi

Natalia Mihailova ja Jasmine Westerlund

Tekstit Tekijät Kirjaudu sisään

Hae tekstejä

year

On täsmä...

1916

Poista ehto

Lisää ehto +

- Alkuperäistekstit
- Käännökset
- Arvostelut
- Muut artikkelit / uutiset / blogitekstit
- Adaptaatiot
- Muut reseptiot

Hae

Löytyneet tekstit (12)

► К женскому вопросу в Финляндии

► Teosofinen näkökanta

► О книге "Жизнь финляндских рабочих"

DIGITAALISET IHMISTIETEET ovat viime vuosina avanneet uusia mahdollisuuksia humanistiseen tutkimukseen ja näitä mahdollisuuksia on käytetty myös Tekstit liikkeessä -hankkeessa. Hankkeessa on rakennettu TeLi-tietokanta, johon on koottu tietoja suomalaisten ja venäläisten naiskirjailijoiden kirjoittamista teoksista ja niiden käännöksistä sekä muusta vastaanotosta. Tietokannan mallina on toiminut laajempi naistoimijoiden välisiin kirjallisiin suhteisiin keskittynyt Women Writers in History -tietokanta: kaikille avoin tietokanta, joka on luotu NEWW (New Approaches to European Women's Writing) -verkoston alaisuudessa. Tietokanta rakennettiin Huygens ING -instituutissa, mutta tällä hetkellä se on siirtymässä Nijmegenin Radboudin yliopistoon.

SAMOIN KUIN Women Writers in History -tietokannan myös TeLi-tietokannan keskiössä ovat kirjoittavien naisten verkostot. Se sisältää tietoja paitsi kirjailijoista ja teoksista, myös siitä, kuka luki toisen kirjailijan teoksia, kuka oli kenen kanssa kirjeenvaihdossa tai kuka mainitsi jonkun toisen kirjailijan vaikkapa omassa päiväkirjassaan. Siinä missä Women Writers in History -tietokantaan on koottu tietoa laajasti eurooppalaisesta näkökulmasta, TeLi-tietokanta on keskittynyt Suomen ja Venäjän välisiin kirjallisuussuhteisiin. Tietokantaan on koottu bibliografisia tietoja suomalaisten ja venäläisten naiskirjailijoiden kirjoittamista teoksista ja niiden käännöksistä (suomesta ja ruotsista venäjään ja venäjistä suomeen) ja muusta vastaanotosta Venäjällä ja Suomessa. TeLi-tietokannan teknisen toteutuksen on suunnitellut Juho Härme.

TELI -TIETOKANTA sisältää tietoja teoksista, jotka on kirjoitettu ja käännetty vuosina 1830–2020. Tietokantaan on kirjattu tällä hetkellä yli tuhat suomalaisten ja venäläisten naiskirjailijoiden, kääntäjien, tutkijoiden, toimittajien ja muiden kulttuurialan tekijöiden nimeä. Tietokannassa on tämän tekstin kirjoittamishetkellä yli 6000 tietuetta. Vastaanotto käsitetään laajassa merkityksessä: tietokantaan sisältyy perinteisiä vastaanoton lajeja kuten käännöksiä, mutta myös muita vastaanottotyyppejä, kuten tieteellisiä artikkeleita, arvosteluja, kirjoittajien ja kääntäjien haastatteluja, tietoa teatteriesityksistä, radio-ohjelmista, animaatioista, elokuvista, sekä tietoa kirjoittajien yhteiskunnallisesta ja sosiaalisesta toiminnasta kuten osallistumisesta näyttelyjen avaamiseen, kirjojen esittelyihin, kirjamessuihin jne. Merkittävä osa lähteistä sisältää linkkejä sanoma- ja aikakauslehtien digitaalisiin versioihin, mikä helpottaa tutkijan työtä.

TeLi-tietokannan käyttö

TIETOKANNAN VAHVUUS on, että sen käyttäminen ei vaadi erityisiä ohjeita. Vähän IT-taitoja omaava käyttäjä voi hakea tietoa sekä yhdellä parametrilla että useilla parametreilla kerrallaan. Haun voi kohdistaa joko tekijöihin tai teksteihin.

TEKIJÄT -OSIOSTA voi etsiä tietoja kahdella eri tavalla. *Pikahaku* mahdollistaa haun tietyllä nimellä ja sitä käytettäessä riittää, että syötetään kyselykenttään kirjailijan, kääntäjän, kirjallisuuskriitikon, tutkijan tai muun toimijan nimi. Jos kyseisestä henkilöstä on tietoa tietokannassa, hakutuloksena on luettelo kaikista tämän kirjoittajan teoksista. Toinen vaihtoehto *Selaus* antaa aakkosellisen luettelon kaikista kirjoittajista, kääntäjistä, tutkijoista ja muista toimijoista.

TEKSTIT -OSIO mahdollistaa monimutkaisempia hakuja. Tärkeimmät hakusuodattimet ovat teoksen otsikko, tekijän nimi, kieli, kustantaja, julkaisun nimi, julkaisupaikka, julkaisuvuosi ja lähde. Venäjänkielisten kirjailijoiden nimet sekä teosten otsikot on translitteroitu SFS 4900 -standardin mukaisesti. Kansainvälisten käyttäjien hakujen helpottamiseksi hakukategoriat, kuten julkaisukieli ja julkaisupaikka, tulee kirjoittaa englanniksi (eli Finnish, ei suomi; Petrozavodsk, ei Petroskoi; Saint Petersburg, ei Pietari, jne.).

HAKU JULKAISUVUODEN mukaan voidaan suorittaa määritteellä ”suurempi kuin” tai ”pienempi kuin”. Lisähakusuodattimina voidaan asettaa kaikki mahdolliset tähän tietokantaan sisältyvät vastaanotot, kuten esim. alkuperäistekstit, käännökset tai arvostelut. Jos tutkijan on esimerkiksi selvitettävä, mitä teoksia käännettiin ja mistä teoksista kirjoitettiin Venäjällä ja Suomessa vuonna 1916, riittää, että asetetaan pääsuodatin ”vuosi – on täsmälleen – 1916” ja merkitään hakuun vain halutut tekstilajit eli käännökset, arvostelut, muut artikkelit / uutiset / blogitekstit, adaptaatiot ja muut reseptit. Tuloksena tulee lista 12 löytyneestä teoksesta, niistä kaksi on käännöksiä (Onerva ja Teffi) ja kymmenen artikkelia (Kovalevskajasta, Blavatskysta, Fignerista). Vertailun vuoksi haulla ”vuosi 2016” saa 43 käännöstä (venäjäksi ja suomeksi) ja 42 muunlaista vastaanottoa.

TIETOKANNAN KÄYTTÖ voi merkittävästi yksinkertaistaa ja nopeuttaa tutkimusta esimerkiksi tietyn kääntäjän toiminnan dynamiikasta. Sen avulla voi esimerkiksi määrittää hänen toimintansa aikahuippuja ja tarkastella, millaisia teoksia hän käänsi aktiivisimmin tietyllä ajanjaksolla. Tällaisten tutkimusten tulokset voivat näyttää kirjallisuuden vastaanoton

trendejä ja muodostaa pohjan lisätutkimuksille, joilla selitetään muutoksia Suomen ja Venäjän kirjallisuussuhteissa.

KÄÄNNÖSTEN HAKU voi tarjota mielenkiintoista tietoa lisätutkimukseen tietyn teoksen käännöksen suosiosta. Miksi esimerkiksi Tove Janssonin *Trollvinter* on käännetty useammin kuin *Trollkarlens hatt?* Mitkä teokset ovat herättäneet eri kääntäjien huomion? Mitä teoksia käännettiin Suomen ja Venäjän välisten konfliktien aikana? Tietokanta ei anna vastauksia näihin kysymyksiin, mutta se auttaa tutkijaa löytämään nopeasti faktapohjan, jolle rakentaa jatkopohdintaa ja -tutkimusta. Tämä onkin yksi digitalisoituneen humanistisen tieteen merkittävistä arvoista tutkijalle.

TÄMÄN TIETOKANNAN kehittäjien ideaalisessa maailmassa TeLi-tietokanta on kuin elävä organismi, jolla on mahdollisuus kasvaa ja kehittyä jatkuvasti paremmaksi. Tietokannan kehittäjät ottavatkin mielellään vastaan palautetta tietokannan kehittämiseksi.

TeLi-tietokanta: <https://puolukka.rd.tuni.fi/tekstitliikkeessa>

NEWW Women Writers: <http://resources.huygens.knaw.nl/womenwriters>

Häilyviä kategorioita ja kaksoisstandardeja

Pyry Aarnio

HARJOITTELIJANA TEKSTIT liikkeessä -projektissa työskentelin datan keräämisen, järjestelyn ja tulkinnan parissa: kävin läpi Kansalliskirjaston digitoimia lehtiä ja poimin niistä mainintoja kaunokirjallisuuden vastaanotosta. Luokittelin keräämäni vastaanotot nais- ja mieskirjailijoiden vastaanotoiksi, genreittäin ja maittain ja kuvailin löydetyt vastaanotot mahdollisimman yksityiskohtaisesti. Lisäksi tein kerätystä datasta visualisointeja.

© Victor Kaleta

DATAN KERÄÄMINEN ja järjestely projektin tarpeisiin edellytti datan kategorisointia, joka useinkin oli varsin hankalaa. Kohtasin siis samat ongelmat kuin muutkin projektin tarpeisiin dataa keränneet olivat minua ennen kohdanneet. Miten minun tulisi määrittellä naiskirjailijuus? Missä yhteyksissä on kyse kirjailijuudesta ja missä muusta kulttuurisesta toimijuudesta? Mihin kansalliseen kaanoniin kirjailija ja teos tulisi liittää? Päädyin ratkaisemaan näitä kysymyksiä hyvin tilannekohtaisesti, sillä dataa kerätessä kävi nopeasti selväksi, että erityisesti 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa toimineet naiset toimivat sekä kaunokirjallisuuden että muun kulttuurin ja myös koulutuksen alalla.

HAVAITSIN, ETTÄ naiskirjailijoiden löytäminen ja tunnistaminen vastaanotosta oli yllättävän haastavaa. Se vaati omien epävarmuuksien kanssa selviytymistä, luopumista ja sen hyväksy-

mistä, että kaikkea ei voi ymmärtää. Huomasin usein pohdiskelevani menneisyyttä koskevan tietomme rajallisuutta. Tuntemattomien nimien ja nimimerkkien selvittäminen vaati niiden nopeaa paikantamista sukupuolen ja (yli)kansallisuuden kentällä. Tiedonhakutaitojeni kehittäminen oli välttämätöntä, mutta niiden kehittymisestä huolimatta vastaan tuli jatkuvasti yhä tuntemattomampia nimiä ja nimimerkkejä, niin tuntemattomia, että en pystynyt paikantamaan niitä lainkaan. Joskus oli luovuttava tiedonhausta ja hyväksyttävä, että jotkut toimijat ovat niin kaukana kaanonin ulkopuolella, että niitä ei pysty enää palauttamaan. Oli opittava hyväksymään tiedon epätarkkuus ja luotettava siihen, että kaikista virheistäni huolimatta olin ehkä ihmisenä kuitenkin konetta tarkempi: minä pystyin toisinaan vahingossa löytämään ja tunnistamaan sellaista, mitä kone ei olisi osannut etsiä. Tiedon rajallisuuden havaitseminen toi kuitenkin lohtua, sillä se muistutti minua siitä, että vaikka nykyhetki näyttää hektiseltä ja joka suuntaan hajautuvalta, myös menneisyys näyttää siltä, jos on valmis uppoutumaan siihen.

TOISAALTA JOUDUIN pohtimaan juuri ylijärjestyksen ja sen vastakohtana kansallisen kategorioita. Minun oli pohdittava, miten määritellä kansallisia rajoja, jotka ovat jatkuvassa muutoksessa. Koska keräämäni data keskittyi paljolti 1800-luvun ja 1900-luvun vaihteeseen, jouduin myös pohtimaan, kuka on suomalainen ja mikä on Suomi aikana, jolloin Suomen valtiota ei vielä ollut. Mikä erottaa suomalaisen naiskirjailijan venäläisestä naiskirjailijasta vaikkapa 1800-luvulla? Entä ruotsalaisesta? Maantieteelliset, etnisyyteen perustuvat, historialliset, poliittiset ja kielelliset määritelmät näyttäytyivät sellaisenaan yksinkertaistavina, joten määrittely vaati niiden välillä luovimista.

HUOMASIN TIETOA kerätessäni päätyneeni varsin merkillisiin, jopa kaksoisstandardeja noudattaviin ratkaisuihin, sillä naiskirjailijoiden ylijärjestyksestä vastaanottoa kerätessäni sovelsin kirjailijoiden tulkittamisessa suomalaisiksi pääosin käsityksiä ”Suomen rajojen” muutoksista tutkittavana aikana ja kirjailijan käyttämää kieltä. Esimerkiksi Venäjän vallan aikana Suomen suuriruhtinaskunnan alueella vaikkapa Viipurissa ruotsin kielellä kirjoittaneet kirjailijat mielsin suomalaisiksi. Toisaalta venäläisiksi kirjailijoiksi tulkitsin pääosin vain venäjän kielellä nykyisen Venäjän valtiollisten rajojen sisällä toimineita kirjailijoita. Samaan tapaan esimerkiksi nykyisen Saksan alueella toimineet kirjailijat tulkitsin saksalaisiksi. Tämä pohdinta nousi esiin myös esimerkiksi virolaiseen, ukrainalaiseen, itävaltalaiseen ja unkarilaiseen kirjallisuuteen törmätessäni. Eli muiden Euroopan valtioiden kohdalla päädyin noudattamaan pääosin nykyaikaisten kansallisvaltioiden rajoja.

PERUSTELIN KAKSOISSTANDARDEJANI sillä, että työskentely ylijärjestyksestä toimijuutta tutkivassa projektissa edellyttää niiden historiallisten prosessien tuntemista ja huomioimista,

joissa rajat määrittävät yhä uudelleen ja uudelleen, ja toisaalta samojen prosessien tietoista ohittamista. Tutkimukseen tulisi liikaa erilaisia kategorioita ja epätarkkuutta, jos noudatetaisiin jatkuvasti muuttuvia valtiollisia rajoja. Samalla tietyt kansalliset kaanonit kärsisivät huomattavasti. Tutkijalta vaaditaan hienotunteisuutta ja emotionaalista herkkyyttä, kun on kyse identiteettikategorioiden kuten sukupuolen, etnisyyden tai kansallisuuden määrittelyistä. Lopulta kyse on valinnoista ja niiden läpinäkyvästä esittämisestä. Koska kyse oli venäläiseen ja suomalaiseen kirjallisuuteen keskittyvästä projektista, oli venäläisen ja suomalaisen kirjallisuuden määrittelemisen tehtävä muita kansallisia kaanoneita tarkemmin ja moniulotteisemmin.

TASAPAINOISTEN, YHTENÄISTEN ja artikkelien sisältöä tukevien visualisointien tekeminen ei ollut aivan yksioikoista. Visualisointeja tehdessä minun piti tasapainoilla datasta tekemäni oman tulkinnan ja artikkelin kirjoittaneen tutkijan tulkinnan välillä. Laadullisia tuloksia oli tulkittava ja saatettava ne kvantitatiiviseen muotoon, ja kuitenkin omaa tulkintaa piti rajata, ettei visualisointi liikaa ohjaisi datasta tehtävää tulkintaa. Usein dataa piti myös uudelleenmuotoilla. Esimerkiksi tutkimuksessa eriteltyjä genrejä piti usein supistaa, jotta data olisi nähtävissä ja suhteutettavissa. Toisaalta tiettyjä genrejä piti pyrkiä nostamaan esiin. Datan löydökset piti siis esittää siten, että kaaviota on helppo lukea ja ymmärtää tarkkuuden kärsimättä. Toisinaan visualisointien tuottaminen myös auttoi havaitsemaan trendejä, joita datasta oli aiemmin ollut vaikeampi havaita. Datan visualisoiminen tuki siis paitsi tutkimustuloksia myös itse tutkimuksen tekemistä. Päädyin noudattamaan mahdollisimman yhtenäistä muotoa tulosten esittämisessä, jotta visualisoinnit olisivat myös keskenään vertailukelpoisia. Toisaalta monesti artikkelien vaatimukset olivat toisistaan hieman poikkeavia.

LOPUKSI GRAAFIT piti tuoda takaisin tekstuaaliseen muotoon: niille piti laatia kuvatekstit. Olin itse tuottanut graafit ja tiesin mitä ne esittivät ja pitivät sisällään, mutta sama täytyi tehdä myös muille selväksi. Graafit piti siis purkaa takaisin sanalliseen muotoon. Visualisoinnit syntyivät siis eräänlaisessa syklissä: tekstistä numeroiksi, numeroista kuvaksi ja kuvasta sanaksi.

TUTKIMUSHANKKEESSA TYÖSKENTELY sai minut tarkastelemaan kotimaisen kirjallisuuden kansallista kaanonia kyseenalaistaen. Ylirajaisen kirjallisuuden tutkimus siis osoittaa, että kansallinen kirjallisuus on myös ylirajaista. Kansallinen hahmottuu monikulttuurisena ja monikielisenä, vaikka siitä puhuttaisiinkin pääosin vain suomalaisena.

Rakkautta ja tunteiden paloa Odessassa: Jelena Ganin romaani *Teofanija Abbiadžio*

Kati Launis

Kuka on Fru Hahn?

TURUSSA ILMESTYI vuonna 1848 ruotsinkielinen käännösjomaani otsikolla *Teophania Abbiaggio. Novell af Fru Hahn* (alk. *Teofanija Abbiadžio*, 1841). Teoksen kustansi turkulainen kirjallisuuden monitoimija J. W. Lillja perustamassaan *Aura*-romaanisarjassa. Törmäsin tähän romaaniin tehdessäni väitöskirjaa Suomen ensimmäisistä naiskirjailijoista: kuka kumma on Fru Hahn? Kustantaja ja kirjasarja ovat täsmälleen samat kuin kahdella tutkimalani ruotsinkielisellä naiskirjailijalla saman ajan Suomessa, Wendla Randelinilla ja Charlotta

Falkmanilla.¹ Kun ryhdyin lukemaan *Teophania*-romaanin, yhtäläisyyksiä näiden samanikäisten, eri maissa vaikuttaneiden naiskirjailijoiden väliltä löytyi lisää.

NIMIMERKKI ”FRU Hahn” kuuluu nykyisen Ukrainan alueella syntyneelle ja kuolleelle kirjailija Jelena Ganille (o.s. Fadejeva, 1814–1842).² Aatelissukuinen Jelena Gan oli 1830–1840-luvun tunnetuimpia venäjänkielisiä naisprosaisteja. Pietarin kirjallisuuspöytäkirjoissa vaikuttanut Gan oli naisten epätasa-arvon esiintuoja, ”Venäjän George Sand”, jonka tuotantoa on alettu tutkia enenevästi viime vuosikymmeninä.³ Jälkipolvet saattavat tuntea hänet myös kirjailija Vera Želihovskajan⁴ ja teosofi Helena Blavatskyn äitinä.

VUONNA 1848, käännöksen ilmestymisvuonna, Gan esiteltiin Suomen ruotsinkieliselle lukijakunnalle ja sivistyneistölle myös lehdistössä, kun vaasalainen *Ilmarinen*-lehti julkaisi artikkelin otsikolla ”Rysslands novellförfattare”. Kyseessä on vuosikymmen, jota Pertti Karkama on kutsunut suomalaisen nykykulttuurin kohduksi. Uusia sanomalehtiä ja kotimaista kirjallisuutta alkoi ilmestyä, naiset toivat modernin romaanilajin Suomeen ja kustannus- ja kirjakauppatoiminta laajeni.⁵ *Ilmarisen* artikkelissa mainitaan mieskirjailijoiden joukossa Karolina Pavlova (kirjoitusmuodossa Karolina von Jänisch), mutta häntä enemmän saa tilaa Jelena Gan, joka lehdessä esiintyy nimivarianteilla Helene ja Helena Hahn.

ILMARISEN ARTIKKELISSA kerrotaan kirjailijan elämänvaiheista ja avioliitosta sekä varhaisesta kuolemasta, mutta ensisijaisesti hänet esitellään yläluokkaisen naiskasvatuksen kriittikkona. Naisille pystytetään kyllä seurapiireissä valtaistuimia, kerrotaan Ganin todenneen, mutta näillä ”kissankultaisilla valtaistuimilla on vain kolme jalkaa”. Tosiasiassa tämä sitaatti on peräisin Ganin kertomuksesta ”Elämän ihanne” (1837, ven. *Ideal*).⁶ Lainasin lehdessä olevan katkelman tähän venäläisen 1800-luvun naiskirjallisuuden suomennoskokoelmasta *Mimotska ottaa myrkyä* (1990), jossa Ganin kertomus on Leenamaria Thuringin suomentamana:

1 Launis 2005; Lilljan Aura-sarjassa ilmestyi muutakin venäläiskirjallisuutta: W. Nesterenkon teos *Ett fruntimmer af verld* (Aura VIII, 1849) sekä Venäjän Walter Scottiksi kutsutun Mikhail Sagoskinin isänmaallinen, historiallinen romaani *Roslaweff, eller Ryssarna 1812* (Aura XI, 1850) (ks. Håkansson 2010: 110).

2 Jelena Gan tunnetaan myös nimellä Jelena Andrejevna Hahn miehensä nimen mukaan.

3 Kelly 1994, 109–118; ks. myös Ambrose 2016, 9, 11, 156, 158; Rosenholm & Savkina 2012, 173–175.

4 Kuronen 2020.

5 Karkama 1999, 84–105.

6 Kiitos Arja Rosenholmille, joka tunnisti sitaatin alkuperän. Tietoja Ganin teosten vastaanotosta Suomessa voi tarkastella Tekstit liikkeessä -hankkeen tietokannassa hänen nimellään: <https://puolukka.rd.tuni.fi/tekstitliikkeessa/#/>

Jelena Gan (1814–1842) käsiteli teoksissaan naisten mahdollisuuksia oman aikansa yhteiskunnassa. Ganin kootut teokset julkaistiin Pietarissa vuosina 1843 ja 1905. Kuva: Wikimedia Commons.

Totisesti, toisinaan tuntuu siltä, kuin olisi tämä Herramme maailma luotu vain miehiä varten. Heille on avoinna koko maailmankaikkeus kaikkine salaisuksineen. Kunnia on heitä varten, heitä varten ovat tieteet ja taiteet. Ja vapaus ja kaikki elämän ilot. Nainen sidotaan kehdosta alkaen sovinnaisuuden kahleisiin, kiedotaan hirvittävään ”mitä ihmisetkin sanovat” -verkkoon – ja mikäli hänen perheonneen liittyvät toiveensa eivät toteudu, niin mitä mahdollisuuksia hänelle jää?⁷

TYÖSKENNELLESSÄNI SUOMALAIS-VENÄLÄISTÄ naiskirjallisuushistoriaa kartoittavassa, Emil Aaltosen Säätiön rahoittamassa projektissa *Tekstit liikkeessä: naiskirjailijoiden vastaanotto Suomessa ja Venäjällä 1840–2020*⁸, tämä ”Fru Hahnin” romaani muistui mieleeni. Kyseessä on varhaisin tiedossamme oleva venäläisen naiskirjailijan koko teoksen käännös Suomessa.

⁷ Ilmarinen 9.12.1848.

⁸ <https://tekstitliikkeessa.com/tekstit-liikkeessa/>

Romaanin ruotsinsi nimimerkki T. F. eli opettaja ja runoilija Torsten Forstén.⁹ Ganin romaanin käänös on huomion arvoinen, sillä 1800-luvun venäläisen naiskirjallisuuden perinne tunnettiin perin huonosti tuon ajan Suomessa. Luultavimmin se jäi miesklassikoiden varjoon. Venäläistä mieskirjallisuutta – Karamzinia ja Puškinia – ruotsinnettiin ja esiteltiin 1810-luvulta lähtien ensin lehdistössä ja sittemmin kokonaisina teoksina ensin ruotsiksi ja myöhemmin suomeksi.¹⁰ Sen sijaan venäläisen naiskirjallisuuden kentällä oli hiljaista: sanomalehdissä on muutamia mainintoja naiskirjailijoista 1830-luvulta lähtien ja Jevdokija Rostoptšinan runojen ruotsinnoksia 1840-luvun alusta.¹¹

VARASIN THEOPHANIA-ROMAANIN Turun yliopiston pääkirjaston lukusaliin. Pienikokoi-

Jelena Ganin romaani *Theophania Abbiaggio* ilmestyi Turussa J. W. Lilljan Aura-sarjassa ruotsinnoksena vuonna 1848. Kuva: Kati Launis, Turun yliopiston Feeniks-kirjasto.

seen yhteisnidokseen on koostettu *Aura*-sarjan osat IV–VII, jotka samalla kertovat 1800-luvun puolivälin sivistyneistön lukukulttuurista: niteessä on mukana Jelena Ganin romaanin lisäksi näytelmäkirjailija, runoilija Oscar Anderssonin näytelmä *Hildegard eller mor och dotter*, turkulaisen kirjailijan, toimittajan ja valtiopäivämiehen N. H. Pinellon näytelmä *Sommarnatten* ja tanskalaisen kirjailijan ja estetiikan professorin Adam Oehlenschlägerin näytelmät *Balder den gode. En nordisk-mythologisk tragedi* sekä *Den lilla herdergossen. En tragedi*.

VANHA, HAURAS kirja on pienikokoinen, kuten kirjat silloin olivat. Ganin romaanissa sivuja on 204. Millainen tämä varhainen harvinaisuus on? Mistä ja miten Gan kirjoittaa?¹²

9 Kääntäjän nimimerkistä ks. Hirvonen 2000, 187.

10 Håkanson 2010; Huttunen et al (tulossa).

11 *Helsingfors Morgonblad* 28.7.1842, 1.8.1842 ja 13.4.1843; Öller 1920, 107. Neiti Ischimoff (Aleksandra Osipovna Išimova, neiti Zakreffskii (Zakrevskaja Sofja), neiti Kologrivoff (Kologrivova Jelizaveta), neiti Shukoff (Marija Žukova) ja Elisabeth Ulibischeff (Jelizaveta Ulybyševa) löytyvät lehdistä nimeltä mainittuna, ks. *Helsingfors Tidningar* 30.3.1833 ja 12.10.1842; *Åbo Tidningar* 8.7.1843, *Borgå Tidning* 21.9.1842 ja 20.7.1844. Kiitos Tomi Huttuselle, Tintti Klapurille ja Natalia Mihailovalle avusta mainintojen löytämisessä. Ks. myös TeLi-tietokanta: <https://puolukka.rd.tuni.fi/tekstitliikkeessa/#/>

12 Olen lukenut romaanin ruotsinkielisenä käänöksenä, koska en osaa alkuperäiskieltä venäjää.

Monikielinen ja -kulttuurinen Odessa

NAISPÄÄHENKILÖN MUKAAN nimetty *Teophania Abbiaggio* kertoo aiemmin rikkaan, mutta köyhtyneen nuoren naisen tarinan. Romaani on kolmiödraama, jossa kaksi naista – Theophania ja Olga – rakastavat samaa miestä. Se alkaa 1830-luvun Odessassa, Ukrainan etelärannikolla Mustanmeren vilkkaassa satamakaupungissa – kaupungissa, jonka lähellä tätä kirjoittaessani käydään Venäjän hyökkäyssotaa.

KERTOJA ALOITTAÄ: ”Oli kevään alku vuonna 183** eteläisellä Venäjällä....” (TA 5, suom. KL). Tapa merkitä vuosiluvun osa tähdellä oli kirjallisuuden aikalaiskonventio, sopimus. Joskus tähdillä tai pisteillä merkitään aikaa, kuten tässä, joskus taas paikkaa, kuten Wendla Randelinin aviorikosromaanissa *Den Fallna* (1848/1999, suom. *Elisabet*, 27): ”Rudolf Berg oli syntynyt H...n kaupungissa” (suom. Kati Launis). Ajasta ja paikasta annetaan lukijalle aavistus, mutta kaikkea ei kerrota. Tähdet voi tulkita eräänlaiseksi kädenojennukseksi tuolloin muodissa olleelle arkiselle realismille: tämä tapahtuu lukijan ajassa, silloisessa nykyajassa, todellisessa paikassa.

TIETÄVÄISEN KERTOJAN katse kuvaa Odessaa alussa pitkään, kolmisen sivua. Kertoja on tarkkaavainen, rekisteröi yksityiskohtia. Kaupunkia ensin kuvattuaan kertojan katse lähenee puistokatua (”acasiaallée”) ja kahta pensionaatissa ystäväystynyttä nuorta naista, jotka kohtavat vuosien jälkeen. Toinen heistä on nuorena leskeytynyt, rikas Olga, toinen taas köyhtynyt, Italiassa syntynyt romaanin nimipäähenkilö Theophania eli ”Fanny”, ”tytär etelästä, kaiken esteettisen ja kauniin kehdosta” (TA 10). Ilmaus kertoo venäläiseen kirjallisuuteen romantiikan aikana ilmaantuneesta esitystavasta, topoksesta, jossa idyllinen, sivistynyt, elämäniloinen etelä – Mustanmeren rannikko, Ukraina ja Krimin niemimaa – nähtiin karun pohjoisen vastakohtana.¹³ Olga, rahakas ja yläluokkainen kosmopoliitti, on asunut kolmen viime vuoden aikana Moskovassa, Pietarissa, Tallinnassa ja Suomessa – seuraavaksi matka jatkuu Krimin ”eteläisille rannoille”, talveksi Napoliin tai Pariisiin, hän selostaa ystävälleen.

OLLAAN ODESSASSA, kaupungissa, jonka ympärille on kertynyt Pietari-kirjallisuuden tapaan Odessa-kirjallisuudeksi kutsuttu teosrypäs. Odessan kaupungilla on erityinen sijansa venäläisessä kirjallisuudessa, kirjoittaa Tomi Huttunen *Venäläisen kirjallisuuden historiassa*. Odessa oli 1900-luvun alussa etenkin monien juutalaiskirjailijoiden kotikaupunki, ja tuon

13 Musäus 2016, 23.

ajan Odessa elää monien romaanien ja kertomusten tapahtumapaikkana: kuuluisia ovat esimerkiksi Isaak Babelin odessalaiskertomukset. Vera Inber (1890–1972), Konstantin Paustovski (1892–1968), Ilja Ilf (1897–1937), Jevgeni Petrov (1903–1942) sekä tämän veli Valentin Katajev (1897–1986) olivat Odessasta.¹⁴

GAN KUVAA Odessaa lämmöllä, pieteetillä ja yksityiskohtaisesti jo viisikymmentä vuotta aiemmin. Kaupungin kuvaus on eloisaa, luettelovaa ja vahvoja aistimuksia herättävää monikielistä ja -kulttuurista hyörinää. Kansallisuuksien nimeäminen on selvästi ollut kirjailijalle tärkeää – niiden kuvaus on myös stereotypisoivaa ja monet termit sellaisia, joita ei nykyäivänä enää pidetä korrekteinä:

Näemme täällä Italian tummia, avomielisiä lapsia paljaine käsivarsineen, raidallisissa paidoissaan ja olkihatuihissaan huutelevan toisilleen eloisesti; tuolla näemme keimaillevan hollantilaisen leukaan asti napitettuihin takkeineen katselevan flegmaattisena ympärilleen leveälierisen, mustan, lakatun hattunsa alta; ja hänen vieressään on ylpeä muslimimies ("Muselman"), joka luo halveksivan katseensa väärauskoisiin ("gjaurnerna"), jotka liehakoivat hänen ympärillään, ja mumisten hampaidensa välistä sanoja, aivan kuin ne kantaisivat mukanaan kaikkia Koraanin salaisuuksia, jakelee hän käskyjä puolialastomille, puolivilleille kreikkalaisille, hänen laivansa matruuseille. (...) Mutta kaikkein innokkaimmin juoksee ja liehakoii ympäriinsä yritteliäs venäläinen sotilas puhuen omalla tavallaan kaikkia mahdollisia kieliä, jutellen yhden jos toisenkin kanssa, suoristaen selkäänsä sotilasjohtajansa edessä, kohdellen kuin mestari nuorempiaan, ollen käytettävissä sekä maalla että merellä. Ja kaikki tämä: vaahtopäisiä aaltoja halkovien airojen kumina, matruusien huudot, rattaiden kirskuna, moldovalalaisten kuskien läpätunkevat huudot, hohlien ("håhållernes")* venytetty **tsob**, **tsabé**, (...) – kaikki tämä yhdessä muodostaa merkillisen, huumaavan pauhun, kuin runsaan ja eloisan taulun, joka vangitsee sielun. (TA 42–43, suom. KL; lihavointi alkuperäinen, tähdellä merkittyä kohtaa selitetään sivun alalaidassa näin: "*" hohly – så benämns malorossianerne.")¹⁵

14 Huttunen 2011.

15 Lämmin kiitos Oskar Lindholmille käänösavusta.

Sentimentalismin naisihanne

GANIN ROMAANIN kerronta on äärimmäisen sentimentaalista ja melodramaattista. Siinä on suuria tunteita ja äkkikäännteitä, jaloutta ja pahuutta ja oikeamielisyyden voittoa, pitkiä dialogeja, huudahduksia, huutomerkkejä ja pisteitä, väärinymmärryksiä, kyyneleitä, salaisia suudelmia, salakuuntelua hämärissä varjoissa. Sentimentaalinen kerronta kuljettaa kolmio-draamaa, juonta, jossa ystävykset rakastavat samaa miestä, oikeamielistä Alexanderia. Alexander rakastaa turhamaista Olga, mutta on isälleen antamansa lupauksen myötä avioitumassa Theophanian kanssa. Vaikka avioliitto merkitsisi Theophanialle ja hänen vanhemmilleen köyhyyden loppua, hän vapauttaa miehen avioliittolupauksesta, koska rakastaa tätä. Olga ja Alexander avioituvat – vasta romaanin lopussa Alexander ymmärtää Theophanian teon jalouden.

ROMAANIN KESKIÖSSÄ on Theophanian ristiriita: valitako perheen paras vai moraalisesti oikea teko Alexanderia kohtaan? Tämänkaltainen moraalinen ristiriita on sentimentaalisen kerronnan perusvoima. Sentimentaalista romaania tutkineen Margaret Cohenin mukaan naiset (kuten Germaine de Staël ja Sophie Cottin) olivat tämän lajityypin taitajina 1800-luvun alun arvostetuimpia ja menestyneimpiä kirjailijoita Ranskassa. Myös Ganin romaanin keskeinen, kriittinen teema – naisen riippuvuus avioliitosta ja nimenomaan rahakkaasta liitosta – on ympäröity tunteellisella kerronnalla tai ”kevyellä otteella”, kuten Cohen tiivistää. Tällä hän tarkoittaa sitä, että hahmojen kärsimys ja psyyke asetetaan etusijalle yhteiskunnallisuuden jäädessä taka-alalle.¹⁶ Alexander tunnustaa rakkautensa Olgaalle kuunvalossa, viikkoa ennen Theophanian kanssa sovittuja häitään. Olga ihastuu:

- Alexander! onko se mahdollista? annat anteeksi? rakastat minua?... o! minun Alexanderini! toisteli hän ihastuneena.
- Kyllä, Olga, minä rakastan sinua, rakastan sinua kuten ennen rakastin, kuten aina... en koskaan ole lakannut rakastamasta sinua... (TA 155, suom. KL.)

GANIN ROMAANISSA rakentuu kaksi hyvin erilaista naishahmoa. Nimipäähenkilö Theophania – jonka nimi viittaa ortodoksiperinteessä Kristuksen kasteen juhlaan, loppiaiseen – on uhrautuva, ihanteellinen ja kärsivä nainen, joka hylkää oman onnensa. Hän ei tavoittele koulutusta, ammattia tai vapautta vaan avioituu rikkaan miehen kanssa pelastaakseen perheensä köyhyydeltä – itse hän kärsii. Sen sijaan kipakka, turhamainen, salongeissa viihtyvä Olga saa, kiinnostavaa kyllä, toimia romaanissa naisasian äänitorvena. Olgaan mukaan miesten

16 Cohen 1997.

rakkaus on silkkaa egoismia, ”visiittikortti”, jonka he viskaavat ”olennolle, joka on omistanut heille kauneimpansa ja pyhimpänsä”: ”Oi! miten typerä, miten kurja on nainen, joka elämänsä aamunkoitossa ei ole ymmärtänyt tätä totuutta...” (TA 89–90, suom. KL.)

Rinnakkaisuuksia

KOLMIODRAAMA, PETTYMYS rakkaudessa, jaloutta, salakuuntelua, huudahduksia, loputtoman hyviä henkilöihahmoja ja naisasiaa: Ganin romaani muistuttaa hämmäntävästi naisten saman ajan Suomessa julkaisemia romaaneja. Samankaltaisuudet koskevat niin juonta, hahmoja, ilmaisua kuin pienempiä aiheita. Asiaa voi pohtia – ei niinkään *influenssin* eli vaikutteiden vaan – *konfluenssin* eli rinnakkaisuuden käsitteen avulla. Käsitettä kehittänyt Carol MacKay tarkoittaa tällä ilmiötä, jossa yhtäläisyydet teosten välillä ovat merkittäviä, mutta varmuutta siitä, tuntevatko kirjailijat todella toistensa tuotantoa, ei ole. Hänellä on esimerkkinä kaksi naiskirjailijaa, Fredrika Bremer ja Charlotte Brontë, jotka kirjoittivat yhtä aikaa eri maissa, olivat kiinnostuneista samoista naisen elämään liittyvistä kysymyksistä ja käyttivät samoja juonikuvioita ja ilmaisumuotoja.¹⁷

KUTEN HEIDI Grönstrand on osoittanut, sentimentaalinen kerronta oli laajalti käytössä naisten kirjoittamissa romaaneissa myös 1840-luvun Suomessa.¹⁸ Esimerkiksi Ganin romaanin kohta, jossa Theophania salakuuntelee rakastamansa miehen rakkaudentunnustusta toiselle naiselle, on hyvin samankaltainen kuin Suomessa Wendla Randelinin aviorikosromaanissa *Den Fallna* (1848). Siinä kertoja myös kritisoi miesten itserakkautta miltei samoin sanankääntein kuin Olga edellä: sentimentalismien perinne läpäisee vahvana paitsi ranskalaista myös venäläistä ja suomalaista tuon ajan kirjallisuutta.

GANIN ROMAANISSA on rinnakkaisuutta myös Pietarista Suomeen muuttaneen Marie Linderin (o.s. Musin-Puškin, 1840–1870) naisasiaromaanin *En qvinna af vår tid* (1867) kanssa.¹⁹ Kumpikin romaani keskittyy rakkauteen ja avioliittoon ja niiden merkitykseen naiselle. Linder on kuitenkin Gania nuorempaa sukupolvea ja häntä radikaalimpi. Siinä missä Ganin naispäähenkilö edustaa uhrautuvaa rakkautta ja epäitsekkyyttä, Linder vaatii naiselle vapautta, koulutusta ja oikeutta ammattiin – ja naisen elämälle muuta päämäärää kuin avioliitto. Kerronnan tasolla Linder näyttää avioliiton, jopa rakkausavioliiton, vaihtoehdot-

17 MacKay 1994, 119.

18 Grönstrand 2005, 173–284.

19 Linderistä ks. Launis 2014; Rosenholm, Launis, Mihailova & Parente-Čapková 2023.

tomuuden jättämällä romaaninsa lopun auki: romaanin päähenkilö Lucy Suffridge jätetään epäroimään kosintaan suostumista. Sekä Ganin että Linderin välittäjäasemaa Venäjän ja Suomen välisessä kirjallisuushistoriassa edesauttoi heidän aatelistaustansa, joka mahdollisti kielitaidon, lukemisen, matkustelun, taiteiden ja kulttuurien tuntemuksen.

Lopuksi

MITEN JALON Theophanian lopulta käy? Hän avioituu venetsialaisen miehen kanssa – romaanissa on selvästi tärkeää nimetä aina henkilöhahmojen syntyperä. Alexander, ja lukija hänen muassaan, kuulee entisen rakastettunsa kuulumiset vuosien päästä vieraillessaan Odessassa. Theophanialla on, kertoo Aleksanderille eräs italialainen tuttava, ”loisteliaa talo, hevosvaunut, huvila kahden mailin päässä kaupungista, loosi oopperassa, sanalla sanoen kaikki, mistä naisen onni koostuu” (TA 201, suom. KL). Silti Theophaniaa jäytää sisäinen surumielisyyks: yksin jäädessään hän kiipeää yksinkertaiseen vinttikamariin lukemaan Petrarcan sonetteja.

THEOPHANIA ABBIAGGION läsnäoloa Suomessa voi jäljittää paitsi lehdistön myös kirjasto- ja huutokauppaluetteloiden avulla. Romaani kuului Turun kaupunginkirjaston vanhaan kokoelmaan ja Vaasan kaupunginkirjaston kokoelmaan. Se löytyy huutokauppaluetteloista ja Turun kirjaston ”sivistyspiirin” (1865) luettelosta kolmena kappaleena.²⁰ Romaania mainostettiin Turussa ja Viipurissa alennettuun hintaan seuraavien vuosikymmenten kuluessa, ja vuonna 1880 *Åbo Underrättelser* kertoo painoksen olevan lopussa.²¹ Painoksen loppuminen ei merkinnyt romaanin katoamista: esimerkiksi Helsingin huutokauppakamarin luettelossa se on vielä vuonna 1903 mm. Charlotte Brontën (*Jane Eyre*), Dostojevskin (*Vid Touletten*), Dickensin (*Lysande utsikter*) ja Minna Canthin (*Sylvi*) seurassa.²² Tässä vaiheessa *Teophania Abbiaggion* ruotsinkielinen ”matka” Suomessa on kestänyt yli viisikymmentä vuotta – ja jatkaa nyt osaltaan matkaansa tämän esseen muodossa odottamaan tulevia lukijoita ja, toivon mukaan, myös kääntäjiä.

20 *Katalog öfver Bildningscirkelns i Åbo bibliotek* (1865); *Katalog öfver Stadsbibliothekets i Wasa Böcker* (1860); huutokauppaluetteloista ks. esim. *Förteckning öfver böcker, hvilka komma att genom offentlig auktion försäljas å auktionskammaren i Helsingfors* (1866); ks. Parente-Čapková & Launis 2021.

21 *Åbo Underrättelser* 15.6.1865 ja 28.1.1880; *Wiborgs Tidning* 14.3.1868.

22 *Förteckning öfver böcker, som komma att försäljas å Helsingfors Auktionskammare*.

Lähteet

- Ambrose, Katherine (2016) *The Woman Question in Nineteenth-Century English, German and Russian Literature: (En)gendering Barriers*. Leiden & Boston: Brill & Rodopi.
- Cohen, Margaret (1997) Women and fiction in the nineteenth century. Teoksessa Timothy Unwin (toim.) *The Cambridge Companion to the French Novel from 1800 to the present*. Cambridge: Cambridge University Press, 1–19.
- Gan, Jelena (1837/1990) Elämän ihanne. Teoksessa Arja Rosenholm (toim.) *Mimotska ottaa myrkyä. Naisten kertomuksia 1800-luvun Venäjältä*. Suom. Leenamaria Thuring, 7–59.
- Grönstrand, Heidi (2005) *Naiskirjailija, romaani ja kirjallisuuden merkitys 1840-luvulla*. Helsinki: SKS.
- Hirvonen, Maija (2000) *Salanimet ja nimimerkit*. Helsinki: BTJ.
- Huttunen, Tomi (2011) Odessa 1900-luvun alun venäläisessä kirjallisuudessa. Teoksessa Kirsti Ekonen & Sanna Turoma (toim.) *Venäläisen kirjallisuuden historia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Huttunen, Tomi (toim.) (tulossa) *Venäläinen kirjallisuus ja Suomi – suomalainen kirjallisuus ja Venäjä, 1800–1930*. Helsinki: SKS.
- Håkanson, Nils (2010) Rysk romantik på svenska: hur den ryska romantiken introducerades på svenska och varför. *Slovo. Journal of Slavic Languages and Literature* 50/2010, 107–123 <https://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1265412/FULLTEXT01.pdf> (haettu 5.3.2023).
- Ilmarinen* 9.12.1848 (anon). Rysslands Novellförfattare.
- Kansalliskirjaston sanomalehtikokoelmat digi. kansalliskirjasto.fi (haettu 5.3.2023.)
- Karkama, Pertti (1999) 1840-luku suomalaisen nykykulttuurin kohtuna. Teoksessa Tero Koistinen & Piret Kruuspere & Erkki Sevänen & Risto Turunen (toim.) *Kaksi tietä nykyisyyteen. Tutkimuksia kirjallisuuden, kansallisuuden ja kansallisten liikkeiden suhteista Suomessa ja Virossa*. Helsinki: SKS, 84–105.
- Kelly, Catriona (1994) Elena Gan (1814–1842). *A History of Russian Women's Writing 1820–1992*. Oxford: Clarendon Press, 109–118.
- Kuronen, Marja-Leena (2020) "O дружба, это ты!" eli Ystävyden merkitys nuoren naisen kasvutarinassa Vera Želihovskajan tyttökirjassa *Podrug*. Pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/149787/Kuronen_Marja-Leena_opinnayte.pdf;jsessionid=2C8AECCFDD-8D45EE27925B4341362711?sequence=1 (haettu 16.3.2023.)
- Launis, Kati (2005) *Kerrotut naiset. Suomen ensimmäiset naisten kirjoittamat romaanit naiseuden määrittelijöinä*. Helsinki: SKS.
- Launis, Kati (2014) The Vision of an Equal Nation: Russian-Finnish Author and Feminist Marie Linder (1840–1870). Teoksessa Amelia Sanz & Suzan Van Dijk (toim.) *Women Telling Nations. Women Writers in History 1*. Amsterdam & New York: Rodopi, 207–226.
- MacKay, Carol Hanbery (1994) Lines of confluence in Fredrika Bremer and Charlotte Brontë. *Nora. Nordic Journal of Women's Studies* 2/1994.
- Musäus, Thekla (2016) Sulaisen etelän suojatit pohjoisen kuolemanmaisemassa. Pohjoisen ja etelän vastakohtaisuus venäläisessä kirjallisuudessa romantiikasta sosialistiseen realismiin. *Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti Avain* 3/2016.
- Parente-Čapková, Viola & Kati Launis (2021) Kirjallisia kohtaamisia – venäläiset kirjat Turun kaupunginkirjaston vanhassa kokoelmassa. Teoksessa Leena Kolehmainen, Aino Liira ja Kirsi-Maria Nummila (toim.) *Kieliä ja kohtaamisia Turun historiassa. Näkökulmia monikielisyyteen*. Helsinki: SKS, 239–261. <https://doi.org/10.21435/skst.1475> (haettu 12.3.2023.)
- Rosenholm, Arja & Irina Savkina (2012) "How Women Should Write": Russian Women's Writing in the Nineteenth Century. Teoksessa Wendy Rosslyn & Alessandra Tosi (toim.) *Women in Nineteenth-Century Russia. Lives and Culture*. Cambridge: OpenBook Publishers, 161–207.
- Rosenholm, Arja, Kati Launis, Natalia Mihailova & Viola Parente-Čapková (2023) Freedom as a "Promised Land": Marie Linder's *En qvinna af vår tid*. Teoksessa Birgitta Lindh Estelle, Carmen Duțu & Viola Parente-Čapková (toim.) *Women Writing Intimate Spaces. The Long Nineteenth Century at the Fringes of Europe*. Eds. Netherlands: Brill, 35–55. <https://brill.com/display/title/61677>

Blavatskyn katoava perintö Ukrainassa

Jasmine Westerlund

Helena Blavatsky. Kuva: Wikimedia Commons.

KENENKÄÄN TUSKIN tarvitsee kysyä: ”Kuka Madame Blavatsky?” Teosofi ja kirjailija Madame (Helena Petrovna) Blavatsky (1831–1891) on ollut hyvin tunnettu hahmo aina 1800-luvun lopulta lähtien, ja häntä käsittelevää kirjallisuutta julkaistaan runsaasti nykyäänkin. Blavatsky perusti Teosofisen seuran yhdessä Henry Olcottin ja William Queen Judgen kanssa ja kirjoitti teosofian perusteokset *Hunnuton Isis* (*Isis Unveiled*, 1877), *Salainen oppi* (*The Secret Doctrine*, 1888), *Teosofian avain* (*The Key to Theosophy*, 1889) ja *Hiljaisuuden ääni* (*The Voice of the Silence*, 1889). Kenties harvempi tietää, että Blavatsky syntyi nykyisen Ukrainan alueella, silloisessa Jekaterinoslavissa, nykyisessä Dniprossa. Dnipro sijaitsee noin 170 kilometrin päässä tämänhetkisestä (helmikuun 2023) rintamalinjasta ja siellä on

talvella 2023 raportoitu tuhoja ja kuolonuhreja Venäjän ohjuskuista. Tätä katsausta varten pidin rinnakkain auki karttoja rintamalinjoista ja Blavatskyn Ukrainasta. Yhdistelmä oli hämmentävä ja surullinen.

BLAVATSKY ON erinomainen esimerkki siitä, kuinka vaikea menneisyyden kirjallisia toimijoita on lokeroida ja asettaa kartalle. Blavatskya on tarkasteltu niin venäläisenä kuin ukrainalaisenakin esoteerikkona ja ennen kaikkea maailmankansalaisena, joka ei kuulu mihinkään tiettyyn maahan.

MONET BLAVATSKYA koskevat populaarit lähteet puhuvat itseäänselvyytenä ”venäläisestä spiritualistista” tai ”venäläisestä naisesta”.¹ Lukemattomia kertoja on kuitenkin tuotu esiin, kuinka Blavatsky matkusti laajalti ja keräsi viisautta erityisesti Intiasta siellä vieraillessaan. Tämä näkökulma Blavatskyy on voimakkaasti esillä esimerkiksi suomalaisessa aikalaislehdistössä, ja sitä käsitellään lisää Tekstit liikkeessä -hankkeen tulevassa teoksessa.

MYÖS BLAVATSKY itse nosti voimakkaasti esiin kansainvälistä aspektia elämästään ja opetuksistaan: hänen oppinsa oli universaalia ja hän oli kotonaan kaikkialla. On totta, että jo nuorena Blavatsky liikkui laajalla alueella. Isän sotilasuran vuoksi perhe muutti Blavatskyn lapsuudessa Ukrainan Romankovoon ja Odessaan, sieltä Pietariin, Venäjän Astrahaniin ja Ukrainan Pultavaan. Menetettyään 11-vuotiaana äitinsä Blavatsky muutti Venäjän Saratoviin isovanhempiansa luo, ja muutaman vuoden kuluttua sieltä Georgian Tbilisiin. Sen jälkeen Blavatskyn matka vei avioliittoa paetessa ainakin Konstantinopoliin, Lontooseen ja Etu-Intiaan – hän itse kertoi matkustaneensa myös Egyptiin, Quebeciin ja New Orleansiin. Sitten lista karttui esimerkiksi Palestiinalla, Syyrialla ja Libanonilla.

MATKOILLAAN BLAVATSKY kertoi perehtyneenä niin voodookulttiin, koptilaisuuteen kuin druusien salaseuraankin. Hän palasi vielä 1850-luvulla tapaamaan sukulaisiaan Pihkovaan ja esitteli matkalla myös meediontaitojaan. 1870-luvulta alkaen Blavatsky vaikutti Amerikassa; New Yorkissa ja Vermontissa. Hän tapasi Henry Olcottin, perusti tämän kanssa Teosofisen seuran ja aloitti kirjallisen tuotantonsa. Vuodet 1879–1885 kuuluivat pitkälti Intiassa, jonne Blavatsky ja Olcott siirsivät teosofisen seuran päämajan. Viimeiset vuotensa Blavatsky vietti ahkerasti kirjoittaen Lontoossa, jossa hän kuoli 1891 influenssaan.

1 Cunningham 2023; Meade 2001; Wikipedia: Helena Blavatsky; The Theosophical Society of America

BLAVATSKY ON kuitenkin nähty myös ukrainalaisena esoteerikkona, ja hänen teoksensa on käännetty pian niiden ilmestymisen jälkeen ukrainaksi. Tämän päivän Ukrainassa Blavatsky on näkyvästi esillä. Häntä käsittelevältä internetsivulta² löytyy ”Blavatskyn Ukrainan” yksityiskohtainen kartta, johon on jo mainittujen Blavatskyn elämän paikkojen lisäksi merkitty esimerkiksi Kiova ja Uman. Sivulla on myös mainittu Olga Bogdanovitšin teos *Blavatskaja i Odessa* (2006).³ Odessa oli Blavatskyn isoäidin, prinsessa Helena Pavlovna Dolgorukovan, kotikaupunki, jossa Blavatsky vieraili useasti.

HELENA BLAVATSKY ja hänen isoäitinsä eivät olleet suvun ainoat tunnetut naiset. Blavatsky on yksi lenkki monien naiskirjailijoiden ketjussa: hänen äitinsä, Jelena Gan (tunnettu myös nimellä Jelena Hahn, 1814–1842) oli aikanaan yksi tunnetuimpia naiskirjailijoita Venäjällä ja tämän lisäksi naisasianainen ja perinteisten naisten roolien kyseenalaistaja. Gan kirjoitti useita elämäkerrallisia teoksia – suomeksi häntä voi lukea venäläisen naiskirjallisuuden kokoelmasta *Mimotska ottaa myrkkyyä* (1990).

HELENA BLAVATSKYN pikkusisar, Vera Petrovna Želihovskaja (1835–1896), oli kirjailija hänkin: Želihovskaja kirjoitti erityisesti lasten- ja fantasiakirjallisuutta. Myös Blavatskylle hyvin läheinen täti, Nadežda Andrejevna Fadejeva, (n. 1830–1919), oli kirjailija samoin kuin äidin serkku Jekaterina Suškova. Suurimmasta osasta näistä kirjailijoista ja heidän liikkeistään on löydettävissä vain vähän tietoa, mutta ainakin Helena Blavatskyn äiti Jelena Gan liikkui ja asui laajalla alueella Kiovan kuvernementissa, Venäjän keisarikunnassa ja Ukrainassa.

MITEN BLAVATSKY sitten näkyy nyky-Ukrainassa? Blavatskyn kotitalo Dniprossa toimii nykyään museona ja kulttuurikeskuksena, joka on keskittynyt Blavatskyn perinnön ja merkityksen säilyttämiseen ja esiin nostamiseen. Museo on perustettu kaupungin historiallisen museon yhteyteen vuonna 1990. Museossa on pidetty konferensseja, seminaareja ja tapaamisia. Vielä 2021 kotitalon ympärille on suunniteltu ”Elena Blavatsky Universe”-nimistä kokonaisuutta, esoteerista kampusta, joka olisi sekä museo että kansainvälinen keskus ”tieteellisin, kulttuurisin ja sosiaalisin aineksin”. Keskus sisältäisi useiden rakennusten kuten konferenssirakennuksen, kirjaston ja näyttelytilan lisäksi kaksi hehtaaria puistoja ja puutar-

2 H.P Blavatsky and Ukraine

3 Venäjää taitavat voivat lukea kirjan täällä: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21IDBN=UKRLIB&P21IDBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0004282

hoja. Itse kartano on myös tarkoitus restauroida ja sen yhteyteen perustaa luonnontieteen- ja lastenmuseot. Keskuksen nykyinen tilanne ei käy ilmi nettisivuilta, mutta sen voi kuvitella olevan hyvin haastava. Ukrainan Pavylynkasta, aivan Odessan tuntumasta, taas löytyy Blavatskyn isovanhempien kesäpaikka. Siellä sijaitsee teosofinen kulttuurikeskus, jossa on ollut tarjolla mm. kursseja, meditaatiota ja kasvisruokaa.⁴ Tämänkin paikan nykyinen tilanne on hämärän peitossa.

HELENA PETROVNA Blavatsky korosti opissaan kaikkien uskontojen yhteistä alkuperää ja sitä, että salainen oppi oli tarkoitettu kaikille teosofiaan vihkiytyneille kotimaahan katsomatta. Hänen maailmansa oli matkustelun ja kansainvälisyyden maailma, jossa oppia ja ideoita ammennettiin ja jaettiin edelleen maanosasta ja maasta riippumatta. Blavatskyn maailmaan on vielä matkaa.

Lähteet

Cunningham, John M. (2023) Helena Blavatsky. Russian spiritualist: <https://www.britannica.com/biography/Helena-Blavatsky>

H. P. Blavatsky and Ukraine: <http://exhibition.theosophy.in.ua/en/opb/stendy/v-ukraini>

Meade, Marion (2001) Madame Blavatsky: The Woman behind the myth

The Theosophical Society of America: <https://www.theosophical.org/component/content/article/25-online-resources/online-leaflets/1796-hp-blavatsky-and-her-writings>

TS Adyar: <https://www.ts-adyar.org/content/ukraine-theosophical-summer-estate>

Wikipedia: Helena Blavatsky: https://en.wikipedia.org/wiki/Helena_Blavatsky

Varjosta valokeilaan

– 2000-luvulla venäjältä käännetty
naisten kirjoittama kirjallisuus
Kansalliskirjaston tietokannassa

Jenniliisa Salminen

© Jenniliisa Salminen

MONELLA VENÄLÄISEN kirjallisuuden lukijalla on ollut aavistus, että 2000-luvulla naiskirjailijoiden suosio Suomessa on ollut nousussa. Ajatusta vahvistaa nyt myös tutkimus: Tekstit liikkeessä -projektin aineistossa on näkynyt, että viimeisten runsaan sadan vuoden aikana venäläisiä naiskirjailijoita on Suomessakin luettu ja noteerattu lehdistössä, mutta harva on ennen 2000-lukua saanut osakseen vastaavaa tunnettuutta ja arvostusta kuin miespuoliset kollegansa. Tilanne on kuitenkin muuttunut. Esimerkiksi Ljudmila Ulitskajan teoksia on käännetty ja luettu ahkerasti, ja Venäjän dekkarikuningattareksikin tituleeratun Alexandra Marininan teosten käännökset iskivät 2000-luvun alkuvuosina myös dekkarinnälkäisiin suomalaisiin. Viime vuosina on myös käännetty venäläisiltä naiskirjailijoilta yksittäisiä teoksia, joita tekisi mieli kutsua nykyajan merkkiteoksiksi, kuten Maria Stepanovan *Muistin muistolle*, Guzel Jahinan *Suleika avaa silmänsä*, Natalja Kljutšarjovan *Kolmannessa luokassa* ja tuoreimpana käännöksenä Oksana Vasjakinan *Haava*. Oman mausteensa keitokseen tuo valkovenäläinen venäjäksi kirjoittava Svetlana Aleksijevitš, jonka teosten kääntämisestä 2000-luvulla on vauhdittanut hänen saamansa kirjallisuuden Nobel-palkinto.

SUOMALAISTEN KIINNOSTUSTA venäläisten naiskirjailijoiden teoksia kohtaan eli teosten vastaanottoa voi jäljittää erilaisista lähteistä. Perinteinen tapa on seurata lehtien kirjallisuusarvostelua sekä lehdissä ja muissa tiedotusvälineissä käytävää kirjallisuuskeskustelua¹. 2000-luvulla tärkeäksi kirjallisuuskeskustelun areenaksi on noussut internet verkkolehtineen, keskustelupalstoineen, blogeineen ja sosiaalisen median palveluineen. Internetissä käyty keskustelu laajentaa kuvaa kirjallisuuden vastaanotosta ja monenlaiset lukijat saavat äänensä kuuluville.

TÄMÄ ARTIKKELI perustuu kuitenkin mediavastaanoton sijaan Kansalliskirjaston Fennica-tietokannasta² tehtyihin Finna-hakuihin. Lähtökohtana ei siis ole lukijoiden näkemykset venäläisestä kirjallisuudesta vaan se, millaista venäjäästä suomeksi käännettyä kirjallisuutta 2000-luvulla on ilmestynyt³. Millaisia asioita nousee esille, kun tarkastellaan Suomessa 2000-luvulla ilmestyneitä venäjänkielisen kaunokirjallisuuden käännöksiä listanikkarin näkökulmasta? Ja millaisena näyttäytyy erityisesti naisten rooli kirjallisuuden kentällä?

- 1 2000-luvun nykykirjailijoiden vastaanottoa mediassa tarkastellaan Saara Ratilaisen ja Jenniliisa Salmisen projektin puitteissa tekemässä, myöhemmin ilmestyvässä tutkimuksessa.
- 2 https://kansalliskirjasto.finna.fi/Search/Results?filter%5B%5D=%7Eformat_ext_str_mv%3A%22%2FBook%2F-Book%2F%22&filter%5B%5D=%7Ecollection%3A%22FEN%22&filter%5B%5D=%7Eoriginal_lng_str_mv%3A%22rus%22&filter%5B%5D=%7Elanguage%3A%22fin%22&filter%5B%5D=%7Emajor_genre_str_mv%3A%22fiction%22&filter%5B%5D=search_daterange_mv%3A%22overlap%7C%5B2000+TO+2023%5D%22&type=All-Fields&sort=main_date_str+desc%2Cid+asc
- 3 Laajemman aikavälin tietoja aiheesta tarjoaa Ben Hellmanin toimittama, vuonna 2008 ilmestynyt *Puškinita Peleviniin: venäläisen kaunokirjallisuuden suomennosten bibliografia 1876–2007*.

Kansalliskirjaston tietokanta

TÄMÄN ARTIKKELIN aineistona on Kansalliskirjaston Fennica-tietokannasta Finna-haulla löytyvät kirjat (pois lukien e-kirjat ja äänikirjat), joiden alkuperäinen kieli on venäjä ja kieli suomi⁴. Päägenreksi on valittu kaunokirjallisuus, mikä on rajannut aineistosta pois tietokirjojen lisäksi jonkin verran kaunokirjallisuuden ja muistelmien rajoilla liikkuvaa kirjallisuutta. Aikaväliksi on valittu vuodet 2000–2023 ja haut on tehty 16. ja 17. helmikuuta 2023⁵; hauissa löytyy siis viimeisten runsaan 23 vuoden aikana ilmestynyt aineisto.

HAUT ANTAVAT hyvän käsityksen siitä, mitä Kansalliskirjastolla on kokoelmissaan. Se ei kuitenkaan anna kattavaa kuvaa kaikesta Suomessa julkaistusta venäjistä suomennetusta kirjallisuudesta, koska esimerkiksi kaupallisten e- ja äänikirjapalveluiden tarjonta ei näy kokonaisuudessaan Kansalliskirjaston tietokannassa. Tarkastelun ulkopuolelle on jätetty myös omakustanteina julkaistut teokset ja useamman kirjoittajan teoksia sisältävät kokoomateokset – näitä toki löytyy Kansalliskirjaston kokoelmista, mutta ne on jätetty pois laskelmista, vaikka ne osaltaan kuuluvatkin venäläisen käännöskirjallisuuden kokonaiskuvaan⁶. Haut eivät myöskään kerro, mitä teoksia kirjastoista todella luetaan tai lainataan. Laskelmat ja hakujen perusteella kootut listat kertovat ainoastaan 2000-luvun julkaisutilanteesta. Esimerkiksi muutaman nykykirjailijan sijoitus listalla muuttuisi, jos mukaan olisi otettu myös heidän 1990-luvulla ilmestyneet teoksensa. Listaa 2000-luvun julkaistuimmista kirjailijoista ei olekaan tarkoitettu luettavaksi numeron tarkkuudella, vaan sen on tarkoitus ennemminkin antaa suuntaa kokonaiskuvasta.

TÄLLAISILLA PARAMETREILLA tehtävän haun ensimmäiset näkymät ovat nykykirjallisuuden ja naisten kirjoittaman kirjallisuuden ystävistä musertavia. Tilastoja johtavat kirkkaasti vanhat parrat Dostojevski ja Tolstoi, joiden teosmäärät nousevat alustavassa haussa useam-

- 4 Hausta on jätetty pois Suomessa ruotsiksi ilmestyneet käännökset. Rajanveto Suomessa ja Ruotsissa julkaistun kirjallisuuden välillä vaatisi aivan omanlaistaan tarkastelua varsinkin, kun venäjistä ruotsiksi käännettyä kirjallisuutta on julkaistu tarkasteltavalla ajanjaksolla myös suomalaisten ja ruotsalaisten kustantamojen yhteistyönä.
- 5 Hakuja on päivitetty 6. huhtikuuta 2023. Ilmeisesti kirjaston luettelointi elää ajan mukana, sillä samalla haulla ei huhtikuussa löydy enää täysin samoja teoksia kuin helmikuussa. Olen ottanut laskelmissa huomioon myös teoksia, jotka löytyvät Kansalliskirjaston kokoelmista, mutta putoavat pois hausta, koska niihin ei esimerkiksi ole merkitty alkukieleksi venäjää. Tällaisia teoksia on luultavasti enemmänkin kuin ne, jotka satuin huomaamaan, joten lukumääriin tulee suhtautua pienellä varauksella.
- 6 Kokoomateokset on jätetty pois teknisistä käytännön syistä. Omakustanteet puolestaan eivät välttämättä noudattele perinteistä jakoa kauno- ja tietokirjallisuuteen samoilla kriteereillä kuin vakiintuneissa kustantamoissa julkaistut teokset, joten niitä koskevat hakutulokset eivät välttämättä ole suoraan verrattavissa toisiinsa. Hakujen perusteella sai käsityksen, että venäjistä suomennettu omakustannekirjallisuus voisi olla kiinnostava tutkimuskohde, mutta se vaatisi omanlaisiaan tutkimusmetodeja.

paan kymmeneen. Listan ensimmäinen naiskirjailija Alexandra Marinina nousee listalle kolmanneksi ja heti hänen kannoillaan on toinen dekkarikirjailija Boris Akunin. Kun aineistoon tutustuu tarkemmin ja pudottaa pois samojen nimikkeiden eri versiot ⁷ tilanne muuttuu: Tolstoin (13 nimikettä) ja Dostojevskin (12 nimikettä) johtoasema säilyy, mutta nykykirjailijat Vladimir Megre (10 nimikettä), Ljudmila Ulitskaja (9 nimikettä⁸) ja Alexandra Marinina (8 nimikettä) jäävät vain muutaman nimikkeen päähän klassikoista. Kahdeksaan nimikkeeseen yltää myös neuvostokirjailija Maksim Gorki. Lopulliselle listalle on koottu kirjailijat, joilta on 2000-luvulla julkaistu vähintään kolme teosta.

Lista 1: Eniten julkaistut venäjänkieliset kirjailijat 2000–2023

Tolstoi, Leo:	13	Lukjanenko, Sergei:	6
Dostojevski, Fjodor:	12	Puškin, Aleksandr:	6
Megre, Vladimir:	10	Dovlatov, Sergei:	5
Ulitskaja, Ljudmila:	9	Aleksijevitš, Svetlana:	4
Gorki, Maksim:	8	Pelevin, Viktor:	4
Marinina, Alexandra:	8	Turgenev, Ivan:	4
Akunin, Boris:	7	Dontsova, Darja:	3
Gogol, Nikolai:	7	Gluhovski, Dmitri:	3
Tšehov, Anton:	7	Patrakova, Inna:	3
Uspenski, Eduard:	7	Šiškin, Mihail:	3
		Solženitsyn, Aleksandr:	3

Klassikoita, neuvostokirjailijoita ja nykykirjailijoita

TARKASTELUN HELPOTTAMISEKSI kirjailijat on jaettu kolmeen ryhmään sen perusteella, mihin aikakauteen heidän tuotantonsa sijoittuu. Klassikoiksi on laskettu neuvostoaikaa edeltäneet kirjailijat ja nykykirjailijoiksi neuvostoaajan jälkeen kirjoittaneet. Neuvostoaikaiset kirjailijat on nimetty neuvostokirjailijoiksi puhtaasti kirjoitusajankohdan mukaan, ei siksi, että kyseiset kirjailijat olisivat olleet erityisen neuvostomielisiä – pikemminkin päinvastoin. Joidenkin kohdalla on täytynyt tehdä valintoja: esimerkiksi Svetlana Aleksijevitš aloitti uransa jo Neuvostoliitossa, mutta hänet on silti luokiteltu nykykirjailijaksi, koska hänen uransa huippu Nobeleineen ajoittuu 2000-luvulle. Listojen jatkoksi on vielä lisätty eri aikakausilta muutamia kirjailijoita, joilta on julkaistu kaksi teosta. Kaksi teosta julkaisseita kirjailijoita

7 Esimerkiksi Dostojevskin *Rikos ja rangaistus* löytyy tuloksista kahdeksan kertaa. Teoksen eri käännökset on laskettu aina samaksi teokseksi, vaikka aivan yhtä perusteltua olisi käsitellä uutta käännöstä aina uutena teoksena.

8 Haku antaa Ulitskajalle tulokseksi 7 nimikettä, koska romaani *Daniel Stein* ja novellikokoelma *Köyhiä sukulaisia* eivät nouse esiin haussa, vaikka löytyvätkin Kansalliskirjaston kokoelmista.

olisi ollut enemmänkin, mutta listoille on nostettu vain muutamia, jotka vaikuttavat erityisen kiinnostavilta vertailun vuoksi tai joiden nimet ovat nousseet esiin Tekstit liikkeessä -projektin yhteydessä.

MITÄ NÄIDEN listojen perusteella voi päätellä? Ensinnäkin sen, että venäläiset klassikot kiinnostavat yhä suomalaisia lukijoita – tai näin ainakin kustantajat näyttävät uskovan. Klassikoita on julkaistu sekä uusintapainoksina että uusina käännöksinä. Kansalliskirjaston kokoelmissa näkyy vain osa ilmiöstä: venäläisiä klassikoita on viime vuosina myös tuotu kaupallisiin palveluihin e-kirjoina ja äänikirjoina. Esimerkiksi SAGA Egmont -kustantamo on viime aikoina kunnostautunut tekemällä ahkerasti molempia vanhojen, usein jo tekijänoikeuksiltaan vanhentuneiden käännösten perusteella. Venäläisten klassikoiden maailma näyttäytyy edelleen 2000-luvulla varsin miehisenä: vaikka kirjallisuudentutkimuksen saralla venäläisiä 1800-luvun naiskirjailijoita on viime vuosikymmeninä nostettu esiin, Suomessa heitä ei edelleenkään julkaista. Ennen tutkimusjaksoa jo vuonna 1990 ilmestyneen *Mimotska ottaa myrkyä* -suomennoskokoelman jälkeen ei klassikkonaisilta näyttäisi ilmestyneen yhtään puhtaasti kaunokirjallisen teoksen käännöstä: 1800-luvun naiskirjailijoista ainoastaan Vera Želihovskajan muistelmia lapsuudestaan ja sisarestaan Helena Blavatskysta on julkaistu teosofisen Ihmisyiden tunnustajien kustantamana 2009–2012.

Lista 2: Eniten julkaistut klassikot 2000–2023

Tolstoi, Leo:	13
Dostojevski, Fjodor:	12
Gogol, Nikolai:	7
Tšehov, Anton:	7
Puškin, Aleksandr:	6
Turgenev, Ivan:	4

NEUVOSTOKIRJALLISUUTTAKIN JULKAISTAAN edelleen 2000-luvulla. Valintakriteerit ovat luonnollisesti päivittyneet sitten neuvostoaikojen: Maksim Gorki on ainoa sosialistisen realismin edustaja listalla. 2000-luvun suomalaislukijaa ei taida enää kiinnostaa, kuinka teräs karaistui tai kuinka hiljaa virtaa Don. Gorkin suosiota listalla selittää Tiberius kirjat -kustantamon ahkeruus julkaista hänen teoksiaan uudestaan vanhoina käännöksinä. Loput listalla olevat kirjailijat hahmottuvat ennemminkin kriittisesti neuvostovaltaan suhtautuneiksi ja monen nykyinen suosio perustuukin varmasti osaksi siihen, että heidän teoksensa tarjoavat vaihtoehdon sosialistisen realismin antamalle viralliselle kuvalle Neuvostoliitosta. Lastenkirjailija Eduard Uspenskin suosion taustalla lienee myös se, että 2000-luvun van-

hemmat saattavat hyvinkin muistaa Fedja-sedän ja krokotiili Genan omasta lapsuudestaan ja haluavat nyt lukea lapsilleen samoista sankareista. Naiset eivät neuvostokirjailijoinakaan juhli: ainoastaan Anna Ahmatovalta ja Marina Tsvetajevalta on kummaltakin julkaistu kaksi teosta. Runoilijoina he ovat listalla muutenkin harvinaisuuksia.

Lista 3: Eniten julkaistut neuvostokirjailijat 2000–2023

		<i>Listan ulkopuolelta:</i>	
Gorki, Maksim:	8	Ahmatova, Anna:	2
Uspenski, Eduard:	7	Bulgakov, Mihail:	2
Dovlatov, Sergei:	5	Harms, Daniil:	2
Solženitsyn, Aleksandr:	3	Tsvetajeva, Marina:	2

NYKYKIRJALLISUUDEN JULKAISUSSA näkyy kaksi selvää trendiä: toisaalta listalle nousee selvästi aiempia aikakausia enemmän naiskirjailijoita, toisaalta näkyy populaarikirjallisuuden suosio. Naiskirjailijoista julkaistuimpia ovat Ljudmila Ulitskaja ja Alexandra Marinina, ja listalle on noussut myös Nobel-palkittu valkovenäläinen Svetlana Aleksijevitš. Nykykirjailijoiden 11 kärjessä -listalla on peräti viisi naista. Kirjojen nimikkeiden lukumäärällä mitattuna ero on 33–26 miesten hyväksi. Populaarikirjallisuuden suosio näkyy siinä, että samaisella listalla on peräti seitsemän johonkin tiettyyn genreen erikoistunutta kirjailijaa. Tarjolla on dekkaria (Marinina, Akunin, Dontsova), fantasiakirjallisuutta (Lukjanenko, Gluhovski), chick lit -kirjallisuutta (Patrakova) ja kaupallis-ideologista ekofantasiaa, jonka varjolla suomalaisillekin kaupitellaan luontaistuotteita (Megre). Määrä on suuri verrattuna siihen, että klassikko- ja neuvostokirjallisuudesta listalla ei ole lainkaan populaarikirjallisuutta. Näyttää siltä kuin menneisyydestä haluttaisiin muistaa lähinnä korkeakirjallisuudeksi⁹ miellettyjä teoksia, kun taas nykykirjallisuudessa nähdään myös genrekirjallisuuden viihdepotentiaali. Dekkarien ja fantasian julkaisuun 2000-luvulla on varmasti vaikuttanut myös kyseisten lajien suuri suosio ja sitä kautta niiden taloudelliset mahdollisuudet.

9 Korkeakirjallisuutta ei tässä yhteydessä käytetä arvottavana terminä vaan vastakohtana genrekirjallisuudelle tai populaarikirjallisuudelle.

Lista 4: Eniten julkaistut nykykirjailijat 2000–2023

Megre, Vladimir:	10	Patrakova, Inna:	3
Ulitskaja, Ljudmila:	9	Šiškin, Mihail:	3
Marinina, Alexandra:	8	<i>Listan ulkopuolelta:</i>	
Akunin, Boris:	7	Gordijenko, Anatoli:	2
Lukjanenko, Sergei:	6	Jerofejev, Viktor:	2
Aleksijevitš, Svetlana:	4	Sentšin, Roman:	2
Pelevin, Viktor:	4	Sorokin, Vladimir:	2
Dontsova, Darja:	3	Tšižova, Jelena:	2
Gluhovski, Dmitri:	3	Vodolazkin, Jevgeni:	2

NYKYKIRJALLISUUDEN LISTALTA näkyy hyvin, miten julkaisumääriin voi vaikuttaa yksittäisen kustantajan tai kääntäjän into kääntää yhden kirjailijan tuotantoa niin, että tämä nousee 2000-luvun julkaistuimmaksi nykykirjailijaksi, kuten Minä olen -kustantamon julkaiseman Vladimir Megren kohdalla on käynyt. Megren esimerkki osoittaa myös, että suuri julkaisumäärä ei suoraan korreloi kirjailijan tai teosten tunnettuuden kanssa: käännösmäärästä huolimatta Megre lienee listan vähiten tunnettuja kirjailijoita ja hänen teoksiaan luetaan ilmeisesti pienissä piireissä. Samoin voinee olettaa, että tiettyyn genreen kuulumisen toisaalta kaventaa, toisaalta laajentaa teoksen lukijakuntaa: esimerkiksi venäläisen kirjallisuuden ystävät saattavat jättää dekkarit ja fantasiakirjallisuuden väliin, jos kyseiset lajit eivät kiinnosta, mutta toisaalta näitä kirjoja saattavat lukea dekkarinystävät ja fantasianharrastajat, joita venäläinen kirjallisuus sinänsä ei ehkä muuten puhuttele.

VENÄJÄSTÄ KÄÄNNETYN korkeakirjallisuuden aika ei Suomessa kuitenkaan ole ohi, vaikka genrekirjallisuuden määrä onkin kasvanut. Listan nykykirjailijoista korkeakirjallisuuden puolelle profiloituvat Ljudmila Ulitskaja ja Svetlana Aleksijevitš sekä Viktor Pelevin ja Mihail Šiškin. Listan ulkopuoleltakin löytyy useita joko yksittäisiä tai muutamia teoksia julkaisseita arvostettuja ja huomiota saaneita kirjailijoita kuten Jelena Tšižova, Maria Stepanova, Guzel Jahina, Oksana Vasjakina, Viktor Jerofejev, Roman Sentšin, Vladimir Sorokin ja Jevgeni Vodolazkin. Korkeakirjallisuudessa näkyy 2000-luvun nykykirjallisuuden kolmas trendi: suomennettavaksi valikoituneissa teoksissa käsitellään usein menneisyyttä ja muistamista¹⁰. Erityisen usein katse kääntyy neuvostoaikoihin ja välillä pohditaan myös itse muistamisen prosessia. Piirre näkyy vahvana kaikkien suomennettujen naiskirjailijoiden kohdalla: siinä

10 Muistaminen on ollut erityisesti 2000-luvun naiskirjailijoiden tuotannossa toistuva aihe. Muistamisen merkityksiä on käsitelty laajasti Marja Sorvari teoksessaan *Displacement and (Post)memory in Post-Soviet Women's Writing* (2022).

missä aikaisemmin menneisyydestä kronikoiminen oli lähes yksinomaan mieskirjailijoiden heiniä, nyt näytään huomanneen, että naisillakin on sanansa sanottavana aiheesta. Toisaalta muistaminen aiheena jatkaa venäläisten naisten kirjoittaman muistelmakirjallisuuden perinnettä. Yhteisestä aiheesta huolimatta kirjallisuus näyttäytyy varsin monimuotoisena: siinä missä Ljudmila Ulitskaja ja Guzel Jahina kirjoittavat realismin perinteeseen nojaavaa proosaa, Svetlana Aleksijevitš hyödyntää teoksissaan haastatteluja ja Jelena Tšižova yhdistää esseemäiseen proosaansa sukulaistensa muistoja ja omia pohdintojaan. Kuvauksen keskiöön nousevat usein naiset ja heidän näkökulmansa Neuvostoliiton historian tapahtumiin: esimerkiksi Jelena Tšižovan *Naisten ajassa* ja *Muistista piirretyssä kaupungissa* elämää Leningradissa ja Pietarissa kuvataan monen sukupolven naisten näkökulmasta.

NAISKIRJAILIJAT OVAT nostaneet esiin myös erilaisiin vähemmistöihin kuuluvia naisia. Guzel Jahinan *Suleika avaa silmänsä* -romaanissa seurataan tataarinaisen elämää ensin kotikylässään, sitten Siperiaan karkotettuna. Sateenkaarikirjallisuutta edustava Oksana Vasjakinan *Haava* puolestaan tuo valokeilaan seksuaalivähemmistöjä. 2000-luvun käänneyimmistä naiskirjailijoista näkyy myös, että kaikki venäjänkielinen kirjallisuus ei tule Venäjältä: Svetlana Aleksijevitš on valkovenäläinen ja Inna Patrakova kirjoittaa kirjojaan venäjäksi Suomessa.

Kääntäjät kirjallisuuden toimijoina

KANSALLISKIRJASTON HAUT antavat kirjailijoiden ohessa tietoa kääntäjistä. Kääntäjien ja käännösten määrästä ei tätä artikkelia varten ole tehty tarkkoja laskelmia eikä nais- ja mieskääntäjiä ole verrattu toisiinsa. Kuten *Tekstit liikkeessä* -projektissa on noussut esiin, naisten asema kääntäjinä ja tätä kautta venäläisen kirjallisuuden välittäjinä on ollut Suomessa vahva viimeistään 1920-luvulta lähtien, eikä ole sinänsä yllättävää, että naisten osuus näkyy vahvana edelleenkin¹¹. Kirjaston hauissa esiintyvät esimerkiksi sellaiset suurehkoja teosmääriä suomentaneet kääntäjät kuin Arja Pikkupeura, Kirsti Era, Vappu Orlov, Elina Kahla, Liisa Viitanen, Lea Pyykkö ja Ulla-Liisa Heino. Osa heistä ei tosin ole kääntänyt enää 2000-luvulla, mutta heidän aiemmin tekemiään käännöksiä julkaistaan yhä. Huomattavaa on myös, että 2000-luvulla naiskirjailijoiden teoksia ovat kääntäneet ansiokkaasti myös miehet ja vastaavasti naiskääntäjät ovat suomentaneet myös miesten kirjoittamaa kirjallisuutta.

11 Tintti Klapuri on käsitellyt varhaisia venäjistä suomeen kääntäneitä naiskääntäjiä TeLi-projektin puitteissa ilmestyvässä julkaisuissaan.

JOUKOSTA LÖYTYY myös kääntäjiä, jotka ovat kääntäneet 2000-luvulla vain muutamia nimikkeitä, mutta joiden merkitys tietyillä kirjallisuuden alueilla on ollut huomattava: esimerkiksi Marja-Leena Mikkola on kääntänyt Anna Ahmatovan, Marina Tsvetajevan ja Boris Pasternakin runoja ollen yksi harvoista venäläisen runouden kääntäjistä 2000-luvulla. Tuore kuva 1900-luvun alkupuolen hopeakauden runoudesta perustuukin paljolti Mikkolan käännöksiin ja Anneli Heliön Ahmatovan koottujen runojen suomennokseen. Osa kääntäjistä on kääntänyt monipuolisesti eri kirjailijoita, toiset ovat selvemmin erikoistuneet tiettyihin kirjailijoihin. Esimerkiksi Arja Pikkupeura tunnetaan erityisesti Ljudmila Ulitskajan suomentajana, vaikka hän on kääntänyt todella laajasti muitakin venäläisiä nykykirjailijoita. Tytti Vahla puolestaan on kääntänyt kaikki Vladimir Megren suomeksi julkaistut 10 teosta, mutta on muuten venäläisen kirjallisuuden kääntäjänä tuntematon.

Perspektiiviä menneestä kohti tulevaa

KANSALLISKIRJASTON TIETOKANNASTA tehdyt haut näyttävät selvästi, että 2000-luvun Suomessa nykynaiskirjailijoiden suosio ylittää huikeasti aiempina vuosikymmeninä kirjoittaneiden naisten suosion. Menneiden vuosikymmenten naiskirjailijoita ei juuri muistella, mutta nykynaiskirjailijat kiinnostavat, kirjoittavat he sitten korkeakirjallisuutta tai dekkareita.

KIINNOSTAVAA OLISI myös tarkastella venäläisen kirjallisuuden julkaisuhistoriaa naistojen näkökulmasta aina 1800-luvulta tähän päivään saakka. Valitettavasti Kansalliskirjaston tietokannasta ei voi hakea kirjailijoita sukupuolen mukaan eli naiskirjailijoiden tarkkaa osuutta kaikista kirjailijoista ei voi kovin helposti selvittää. Jonkinlaista suuntaa antaa kuitenkin suomennosten hakeminen Kansalliskirjastosta aiemmilta vuosikymmeniltä. Kun ajaksi rajataan 2000-luvun sijaan 1878–1922¹², ainoa haussa löytyvä naiskirjailija on Sofja Kovalevskaja, jolta on julkaistu teos *Veera Vorontzoff: kertomus venäläisestä elämästä* (1913)¹³. Vastaavasti neuvostovuodet kattava haku 1922–1991 antaa tulokseksi vain kourallisen naiskirjailijoita: eniten julkaistu on Vera Panova, jolta on ilmestynyt suomeksi kuusi teosta vuosina 1951–1973. Neuvostoajalta löytyy myös joitakin naiskirjailijoita, joilta on julkaistu

12 Kansalliskirjaston vanhin venäjistä suomennettu teos on Samuli Suomalaisen kääntämä Gogolin *Taras Bulba* vuodelta 1878; Neuvostoliitto perustettiin 1922.

13 Viola Parente-Čapková'n tutkimuksissa on löytynyt myös kaksi varhaisempaa suomennettua naiskirjailijan teosta: varhaisin on vuonna 1901 ilmestynyt N. A. Luhmanovan (1844–1907) *Siperian takamailta: kertomuksia erämaiden elämästä*. Kovalevskajan teosta edeltää myös L. Wolkensteinin *Kolmetoista vuotta Pähkinälinnassa* vuodelta 1906. Niitä ei ole kuitenkaan luokiteltu tietokannassa kaunokirjallisuudeksi.

useampia teoksia suomeksi Neuvosto-Karjalassa. Vuosina 1991–1999 ei yhdeltäkään naiselta julkaistu kolmea teosta. 1990-luvulla tosin ilmestyi peräti kolme Arja Rosenholmin toimitamaa, naisten kirjallisuutta esittelevää kokoomateosta: *Mimotska ottaa myrkyä: naisten kertomuksia 1800-luvun Venäjältä* (1990), *Mikä ihana päivä! Kertomuksia Venäjästä* (1992) ja *Puhu, Maria! Uutta venäläistä naiskirjallisuutta* (1997). Ei liene kaukaa haettava olettaa, että näiden teosten ilmestyminen lisäsi kiinnostusta venäjänkielisiin naiskirjailijoihin ja vauhditti heidän teostensa suomentamista 2000-luvulla.

VIIMEISTEN 23 vuoden aikana venäjänkielisten naiskirjailijoiden teoksia on suomennettu karkeasti arvioiden jokseenkin saman verran kuin koko edeltävänä aikana yhteensä. Naiset ovat laajentaneet reviiriään populaarikirjallisuuden puolelle ja vakiinnuttaneet asemansa yhteiskunnan ja historian kuvaajina. Venäjänkielisten naiskirjailijoiden tulevaisuutta Suomessa lienee turha lähteä ennustelevaan. Jonkinlaista jatkuvuutta voi kuitenkin nähdä ainakin siinä, että naisten merkitys Venäjän tilanteen kuvaajina kiinnostaa edelleen Ukrainan sodan yhteydessä ja Venäjän ja Valko-Venäjän ihmisoikeustilanteiden kiristytessä: Kira Jarmyshin romaani *Naisten selli nro 3* ilmestyi varsin nopeasti suomeksi Arja Pikkupeuran käännöksenä ja Marina Ovsjannikovan muistelmateos *No war* toukokuun lopulla Kirsti Eran kääntämänä. Omalla tavallaan nämä kirjailijat jatkavat Suomessakin vuosituuhannen vaihteessa paljon kiinnostusta herättäneen Anna Politkovskajan Venäjän politiikkaa ja ihmisoikeuksia käsittelevien reportaasien perinnettä. Mielenkiintoisena rinnakkaisilmionä myös ukrainan kielestä on sodan alettua käännetty Alla Bondarenkon suomentamien kansallisrunoilija Taras Ševtšenkon valittujen runojen ohella juuri naiskirjailijoiden teoksia: Eero Balk on kääntänyt Larysa Denysenkon lastenkirjat *Maja ja ystävät* ja *Ilmahälytysten lapset* sekä Jevhenija Kuznjetsovan romaanin *Kysykää Mialta*. 2000-luvun Suomessa näyttäisikin vallitsevan käsitys, että jos haluamme myös jatkossa lukea toisesta Venäjästä, meidän on syytä kuunnella myös naiskirjailijoiden ääntä.

KÄÄNTÄJÄ- PROFIILI

Kirsti Era

**Haastattelija:
Jenniliisa Salminen**

© Toivo Koivisto

KIRSTI ERA on tunnetuimpia ja tuotteliaimpia venäjänkielisen nykykirjallisuuden suomentajia. Hän on kääntänyt suomeksi myös useita Tekstit liikkeessä -projektissa tutkimiamme teoksia ja hänen käännöstyönsä on saanut huomiota ja kiitosta niin kirjallisuusarvostelijoilta kuin sosiaalisessa mediassa kirjallisuudesta kirjoittavilta lukijoilta.

Kerro vähän elämäkertatietoja itsestäsi.

Olen keskisuomalainen pienviljelijäperheen tytär. Jyväskylän kouluissa ei opetettu 1960-luvulla venäjää, tuskin olisin tajunnutkaan sitä valita. Niinpä aloin opiskella kieltä 19-vuotiaana Lilli Baehrin johdolla, sitten Jyväskylän yliopiston venäjän laitoksella. Opettajiani olivat mm. Viola de Silva ja Erkki Peuranen. Kymmenen kuukauden mittaisen kieliharjoittelun suoritin Kiovassa ja vuonna 1987 olin kuusi kuukautta Moskovassa tutkijana.

Toimin venäjän tuntiopettajana Jyväskylän ja Joensuun yliopistoissa vuodesta 1980 alkaen, kunnes irtisanouduin vuonna 2008. Opetin paljon kielioppia ja tein myös tietokoneavusteisia harjoituksia. Viimeisinä vuosina aloin kääntää Diplo/Novajalle ja rauhanjärjestöille, ja sitä olen jatkanut työttömänä ja eläkkeellä.

Olen ollut valantehnyt/virallinen ja nyt auktorisoitu suomentaja vuodesta 1983.

Olen avoeronnut, minulla on kaksi lasta ja yksi lapsenlapsi.

Olet viimeisten runsaan kymmenen vuoden aikana kääntänyt kunnioitettavan valikoiman venäläistä nykykirjallisuutta. Naiskirjailijat ovat joukossa vahvasti edustettuina. Oletko tarkoituksella itse valinnut naisten kirjoittamia teoksia vai miten käännettävät teokset ovat valikoituneet?

Lidia Ginzburgin teoksen opin tuntemaan kirjallisuudentutkimuksen kautta, luin hänen kirjoituksiaan pohtiessani, soveltuisiko Trifonovin tuotannossa toistuvaan isättömäksi jääneen pojan hahmoon Ginzburgin käsite *liritšeski geroi* 'lyriikan/lyyrinen sankari', hahmo, jonka elämyksiä lyriikka kuvaa. Ällistyin lukiessani hänen teoksensa *Zapiski blokadnogo tšeloveka* (suom. *Leningradin piirityksen päiväkirja*): 1940-luvulla aloitettu ja olennaisesti 1960-luvulla kirjoitettu teos on varhaisinta diskurssianalyysiä, jonka tunnen. Ehdotin kustantajalle sen suomentamista. Samoin ehdotin Lidia Tšukovskajan pienoisromaaneja (*Vajoaminen*) tietämättä, että *Sofia Petrovna* oli jo suomennettu – se julkaistiin antologiassa eikä asia ilmennyt kirjastojen kortistosta. Samaan aikaan Stalinin johtamien kidutusten kuvauksen kanssa ilmestyi kustantajalta e-kirjana sadomasokismiteos, joka sai paljon markkinajulkisuutta. Tuntui kieltämättä pahalta.

Molempien suomennosten ehdottaminen liittyi minulla tekstien tärkeyteen; *Vajoaminen* on yksi hyvin harvoista 1940-luvun lopun antisemitismin kuvauksista, joita tiedän suomennetuksi.

Sentšinin ja Sanajevin romaanien suomennokset ovat myös omia ehdotuksiani, kun taas Guzel Jahinan ja Jelena Tšižovan romaanien kohdalla aloite on tullut kustantajalta, samoin Marina Ovsjannikovan tarinan.

Onko naisten merkitys venäjänkielisen kirjallisuuden kentällä mielestäsi muuttunut viime vuosina?

Valitettavasti en liene pätevä arvioimaan tätä. Ulitskajan asema on tietenkin kiistaton ja Maria Stepanova on arvostettu, Jahinaa luetaan ja suosituissa viihde- ja dekkarikirjailijoissa on naisia (Marinina, Dontsova, Tokareva).

Viime aikoina suomeksi käännettyssä venäläisessä kirjallisuudessa näkyy silmiinpistävästi menneisyyden muistelu ja neuvostohistorian käsittely. Sinun käänntämiesi teosten lisäksi aiheita käsittelevät esimerkiksi Maria Stepanovan *Muistin muistolle* ja monet Ljudmila Ulitskajan teokset. Mitä arvelet, mikä meitä suomalaisia oikein Venäjän historiassa kiinnostaa? Kirjoittavatko naiskirjailijat mielestäsi historiasta jotenkin eri tavalla kuin miehet?

Suomalaisia varmaan kiinnostaa Venäjän historia muun muassa siksi, että se tunnetaan meillä hyvin pintapuolisesti. Tämän on nähnyt viime aikojen keskustelusta. Historialliset teokset tosin kiinnostavat ylimalkaan, historiallinen romaani on usein kaupallinen menestys.

Näkökulma historiaan on naiskirjailijoilla useammin perheen ja siis pienen ihmisen. Historiallisissa romaaneissa lienee melko universaali piirre, että miehet kirjoittavat suurmiehistä, sodista tai muista mullistuksista, naiset rivi-ihmisten ja perheiden kohtaloista. Entisen Neuvostoliiton asukkailla riittää menneisyydessä pohdittavaa eikä teeman suosio ole mikään ihme.

Luen parhaillaan Arto Jokisen erinomaista postuumia tutkimusta *Isänmaan miehet*, jossa ero tulee esille: Runebergillä tai Koskenniemellä sankarikuolema on loistava kohtalo ja jäljitteilyn aihe tuleville miespolville. Tšižovalla taas isoisän kaatuminen on tragedia ja seurausta ihmisten säälimättömästä tapattamisesta sodassa.

Kääntämäsi teokset ovat tyyliltään hyvin erilaisia ja kaikki ovat varmaan olleet omalla tavallaan kimurantteja käännettäviä. Jelena Tšižova kirjoittaa pitkiä, polveilevia lauseita, *Suleika avaa silmänsä* -romaanissa venäjän kieleen yhdistyy tataarien kansanperinnettä

ja sanastoa ja *Haudatkaa minut jalkalistan taakse* -romaania värittää mummon törkeydes-
sään hulvaton kielenkäyttö. Voisitko antaa muutamia esimerkkejä erityisen haastavasta
tai kiinnostavasta käännösongelmasta ja siitä, miten olet sen ratkaissut?

Ehdottomasti hankalin teksti on ollut Tšizovan *Muistista piirretty kaupunki*, jossa kirjailija
jäljittelee muistelevan äitinsä poukkoilevaa, asiasta toiseen siirtyilevää puhetapaa, ja siksi
virkkeet ovat hyvin pitkiä ja niissä on paljon upotteita. Tyyli on hyvin erilaista kuin hänen
Naisten ajassaan tai uusimmassa romaanissaan. Luin sekä Kilven *Alastalon salia* että Proustin
Jälleenlöydettyä aikaa pohtiessani, miten pitkät ja mutkikkaat lauseet kannattaisi rakentaa,
mutta en keksinyt kunnon ratkaisua enkä ole lopputulokseen tyytyväinen.

Myös Ginzburgilla on hyvin pitkiä virkkeitä, mutta se johtuu siitä, että teos on lähellä
asiaproosaa. Siihen kuuluvat passiivi- ja partisiippirakenteet ja pitkät virkkeet, jotka eivät siis
ole tyylikeino. Ensin en tätä hahmottanut mutta paperikantiseen painokseen (2016) korjasin
käännöstä, jaoin virkkeitä kahteen, jopa kolmeen osaan.

Sanajevin romaanin kääntäminen oli hauskin käännöstyöni, silloin konsultoin Pietarissa
asunutta kollegaani haukkumasanojen suomentamisesta.

Runouden jätän ammattirunoilijoille, jottei tule tehtyä karhunpalveluksia. Rikoin tätä sääntöä
vastaan Tšukovskajan *Vajoamisessa*, mitä pahoittelen: pienille sitaatinpätkille ei löytynyt
suomennoksia eikä ammattitaitoista kääntäjää.

**Kääntämissäsi teoksissa käsitellään rankkoja aiheita: Leningradin piiritystä ja nälän-
hätää, ihmiskohtaloita vankileireillä ja hirveitä inhimillisiä tragedioita. Miten kääntäjä
selviää henkisesti työskentelystä tällaisten tekstien parissa?**

Olen ehkä kovanahkainen, sillä tekstit eivät ole tulleet uniin. Eniten emotionaalisia reaktioita
minussa herättivät Sentšinin *Padossa* kuvatut mummot ja vaarit, jotka ajettiin kotikylistään
tarpeettoman vesivoimalan tieltä. Sitä en vieläkään kykene lukemaan liikuttumatta.

Leningradin piirityksen, Stalinin vainojen ja karkoitusten kuvaukset ovat tärkeitä teemoja ja
siksi suomensin teokset mielelläni. Samasta syystä en halunnut tarttua Volgan saksalaisten
kohtaloa kuvaavaan Jahinan romaaniin *Deti moi*, joka mielestäni tekee tragediasta sadun.
Hänen uudempi romaaninsa *Ešelon na Samarkand* kuvaa realistisemmin 1920-luvun alun
hervittävää nälkää Volgalla, mutta sisältää monen sivun mittaisen luettelon satojen lasten
"varkaan salanimistä" (*vorovskaja klitška*), ja sen edessä jänistin.

Venäjän Ukrainassa käymä hyökkäyssota ja Venäjän katastrofaalinen ihmisoikeustilanne järkyttävät. Mikä mielestäsi on kaunokirjallisuuden merkitys tällaisessa tilanteessa?

Minusta hyvä kirjallisuus lisää ymmärrystä ihmisestä, eri maista ja kulttuureista. Sikäli se toimii viholliskuvien purkajana, torjuu yksinkertaistamista ja siis sotapropagandaa, mihin toki tarvitaan myös tietoa. Kirjallisuuden tärkeä ominaisuus on myös hitaus, lukiessa ehtii eläytyä toisenlaiseen elämään ja ajatella.

Hyvä esimerkki ovat kymmenet afrikkalaisten kirjailijoiden teokset, joista olemme yli kymmenen vuoden ajan keskustelleet FT Raisa Simolan johtamassa lukupiirissä. Saamamme käsitys Afrikan maista, kulttuureista, kielten, uskontojen ja kansojen kirjosta on tavattoman rikas ja sympaattinen. Tämä pätee ehdottomasti myös Venäjän ja Ukrainan kansoihin ja kulttuureihin.

Olet tehnyt käännöstyötä eläkkeelläkin. Mikä kääntämisessä kiehtoo niin, että sitä jaksaa tehdä vielä eläkevuosina?

Itse asiassa aloin kääntää säännöllisesti irtisanouduttuani yliopistolta 57-vuotiaana. Jo sitä ennen olin ajatellut suomentaa tärkeinä pitämiäni teoksia venäjäntaidottomien läheisteni ulottuville. Minua kiehtovat olennaiset sisällöt ja kääntämisen haasteet, mutta kovin hankalat tekstit jätän mielelläni muille.

Kääntäminen on myös erinomaista dementiaa torjuntaa ja muistin testaamista.

Haluatko kertoa uusimmasta käännöstyöstäsi, Marina Ovsjannikovan *No war* -kirjasta?

Marina Ovsjannikovan *No war* ilmestyi toukokuun lopussa. Tekstin tunnistaa journalistin tekemäksi, siinä kuvataan konstailematta ja tarkoin sodanvastaiseen protestiin liittyvät tapahtumat, hänen omat taustansa ja tapahtumien seuraukset. Teos kuvaa myös journalistien ja median surkeaa tilannetta Venäjällä, samoin kaikkiin venäläisiin kohdistuvaa epäluottamusta, josta Marina on saanut osansa. Suomennoksen yhteydessä olen ensi kerran törmännyt äänikirjojen asettamiin vaatimuksiin: ei voi käyttää selittäviä alaviitteitä, vaan selitykset pitää upottaa tekstiin – jopa ilman kirjailijan lupaa. Tässä tapauksessa tosin Marinalla journalistina ei ole mitään sitä vastaan, että tekstiin lisätään suomalaisille tarpeellisia taustatietoja.

Mitä haluaisit kääntää seuraavaksi? Entä haluaisitko antaa venäjää taitaville lukijoillemme vinkin jostakusta Suomessa vielä tuntemattomasta venäjänkielisestä kirjailijasta tai teoksesta, johon kannattaisi tutustua? Tai vaikka jostain venäjänkielisestä blogista tai some-kanavasta, jota kannattaisi seurata?

Saadakseni muuta ajateltavaa aloin vuosi sitten suomentaa Jelena Tšižovan romaania *Terra-kotovaja staruha* – ilman käännessopimusta mutta kirjailijan kannustamana. Romaani kuvaa 1990-luvun villiä bisnestä ja siitä pois hypännyttä köyhää kirjallisuuden yksityisopettajaa, käännöstyö on kesken. Teos sisältää hyvin paljon kirjallisia sitaatteja ja viittauksia, minussa uinuva kirjallisuudentutkija nauttii etsiessään niitä tekstistä ja alkulähteitä netistä. Niihin tarvitaan kommentteja ja alaviitteitä, joita taas ei voi äänikirjassa olla; niinpä suomennos tuskun ilmestyy. Sääli, koska luen mielelläni kirjoja, joissa on kommentteja ja taustatietoa, enkä usko olevani ainoa.

En voi kehua seuraavani venäläistä kaunokirjallisuutta kovin hyvin; Alisa Ganijevan romaanit Kaukasuksen muslimikulttuurista kannattaisi minusta suomentaa. Samoin Sentšinin novelleja, mutta niitä ei julkaisse nykyisin kukaan.

Seuraan Venäjän uutisia opposition Youtube-kanavilta (Dožd, Živoi gvozd, Hodorkovski live). Arvostan Jevgenija Albatsia, Nina Hruštšovaa (Kruchev) ja Jekaterina Šulmania, joskin viimeksi mainittu puhuu niin nopeasti, että häntä on raskasta kuunnella. Mieskommentattoreista Vladimir Pastuhov on minusta hyvin järkevä, Stanislav Belkovski taas hauska joskin paikoin seksistinen. Blogveja ja Telegram-kanavia en tule seuranneeksi.

Kirsti Eran käännökset:

Lidia Ginzburg: *Leningradin piirityksen päiväkirja* (2011)

Guzel Jahina: *Suleika avaa silmänsä* (2016)

Pavel Sanajev: *Haudatkaa minut jalkalistan taakse* (2014)

Roman Sentšin: *Jeltyševit, erään perheen rappio* (2015)

Roman Sentšin: *Pato* (2019)

Jelena Tšižova: *Naisten aika* (2018)

Jelena Tšižova: *Muistista piirretty kaupunki* (2020)

Lidia Tšukovskaja: *Vajoaminen* (2012)

Anna Ljunggren ja Kristina Rotkirch: *Sata makkaralaatua ja yksi idea: 11 venäläistä kirjailijaa kertoo* (2010)

Marina Ovsjannikova: *No war. Toimittajan taistelu sotaa vastaan* (2023)

BLOGI: *Rauhanveteraani Kirsti Era* <https://rauhanveteraani.net/>

ARVOSTELUT

#1

Kiellettyä proosaa kuolemasta

Oksana Vasjakina:

Haava.

Suom. Riku Toivola.

Otava, 2023.

254 s.

Ida-Emilia Reini

OKSANA VASJAKINA on venäläinen kirjailija, feministi ja aktivisti. Vasjakinalta on julkaistu venäjäksi kaksi runoteosta ja kaksi romaania, joista *Haava* on hänen esikoisromaaninsa. Riku Toivolan suomennos onnistuu tavoittamaan Vasjakinan proosan runollisuuden. Suomentajan loppusanat myös kontekstoivat kirjan asemaa Venäjällä: teos oli ilmestyessään vuonna 2021 merkitty lapsille sopimattomaksi ja vuonna 2022 se määrättiin kokonaan tuhottavaksi kirjastoista.

ILMEINEN TEKOSYY kirjan Venäjällä kohtaamalle vastustukselle löytyy romaanin päähenkilön seksuaalisesta suuntautumisesta: hän on nainen ja pitää naisista. ”Kun katson vaimoni vartaloa, se lumooa minut. Niin vahvana ja kultaisena se hohtaa tilassa, se on kuin leipää tai kiveä, rakastan sitä. Näen sen monimuotoisena ja rikkaana maisemana, joka yllättää minut elämällään.” (s. 153) Romaanin tyypistäminen vain sateenkaarikirjallisuudeksi ei kuitenkaan tarjoa kokonaiskuvaa sen käsittelemistä aiheista ja tyylistä.

VENÄJÄ EI myöskään näyttäyty kirjassa kauniissa valossa. Päähenkilö kuvaa lapsuudenperheensä huono-osaisuutta. Väkivalta, päihheet ja rautatieasemalla kodittomana vietetyt yöt ovat tavallista arkea. Tuttavat ylpeilevät hänelle sillä, että Venäjällä jo lapset tuntevat käsiaseet. ”Halusin unohtaa monia asioita – väkivallan, vieraantuneisuuden tunteen ja köyhyyden. Sitten kirjoitin niistä kokonaisen kirjan.” (s. 121)

HAAVA

Oksana
Vasjakina

O T A V A N K I R J A S T O

VAIKKA VENÄLÄINEN yhteiskunta saa kritiikkiä, teos sitoo itsensä intertekstuaalisten viitteiden avulla vahvasti venäläisen kirjallisuuden ja kulttuurin traditioon. Päähenkilö kuuntelee viimeisillä kolikoilla ostettua Zemfirin kasettia ja samaistuu Notšnyje snaipery -yhtyeen laulujen lyyriseen sankarittareen. Hän lukee kuolevalle äidilleen Jevgenija Ginzburgia ja Aleksandr Solženitsyniä ja raivostuu humalassa kumppanilleen, kun tämä ei muista säettä Afanasi Fetin runosta. Lukeneisuutta löytyy myös kielialueen ulkopuolelta: masennusta käsitellään Julia Kristevan kirjoitusten valossa, sukupuolikysymyksiä Monique Wittigin ja Hélène Cixousin kautta.

MAINITTUJEN KIRJAILIJOIDEN ja heidän tuotantonsa avulla teksti pohtii toistuvasti kirjallisuutta ja kirjoittamista. Runoutta tarkastellaan niin antiikin filosofien kuin Pink Floydinkin kautta, ja kirjan kolmannessa luvussa proosa vaihtuu runosikermäksi. Romaani on lukijalle kirjoitusprosessia sanoittavaa metafiktiota. ”Luulin, että tästä tulisi tavallista dokumentaarista proosaa siitä, kuinka vein äidin tuhkat haudattavaksi Siperiaan. Sitten jokin sekoittui sisäläni, ja kertomus alkoi karkaila eri suuntiin.” (s. 216)

JUONEN TASOLLA kertomusta dominoi kuolema päähenkilön äidin menehdyttyä syöpään. ”Kukaan ei sano kuolemaa kuolemaksi. Kuolemaa kutsutaan pois nukkumiseksi, lähtemiseksi ja moneksi muuksi sanoilla, jotka eivät arkikielessä tarkoita kuolemaa.” (s. 31) Kerronnassa korostuukin hautajaisjärjestelyjen kliinisyys ja byrokraattisuus. Päähenkilö haluaa haudata äitinsä tuhkat Ust-Ilimskiin, Siperiaan, mutta tätä ennen hänen on asioitava patologin, postin ja notaarin luona, hankittava kuolintodistus ja hautamekko, sekä pakattava tuhkat lentoyhtiön vaatimusten mukaisesti. Kuvaus on tragikoomista: krematoriossa palamattomat luunkappalet helisevät uurnassa, joka lentää koneen ruumassa maastopyörän ja koiran kanssa.

TUNTEETTOMAN BYROKRATIAN vastakohtana kuoleman prosessia kuvataan myös henkilökohtaisen kautta, äiti-tytärsuhdetta pohtien. ”Tekstini sotkeutuu jatkuvasti muistoihin ja yrityksiin ymmärtää, mitä äiti minulle loppujen lopuksi merkitsi.” (s. 135) Muistojen avulla aikatasot liikkuvat epälineaarisesti hautausmaalta saattohoitoon ja nuoruudesta lapsuuteen. Äiti kaipaa rauhaa ja katsoo tytärtään kylmin silmin, tytär kaipaa paikkaansa äidin katseessa ja kirjoittaa runoja toivoen äitinsä lukevan niitä. Äidin kuolema ei ole vain fyysinen tapahtuma, vaan paikka, jossa päähenkilö käy läpi tunteitaan. ”Minusta on tuntunut, että jättämällä hyvästit haavalle luovun, menetän osan itsestäni.” (s. 217) Haava on äiti, jota päähenkilö ei kivusta huolimatta halua jättää taakseen.

#2

Pidätyskeskuksen synkkää arkea ja maagisia unia

Kira Jarmysh: *Naisten selli nro 3*.
Suom. Arja Pikkupeura.
Aula & Co., 2022.
480 s.

Eetu Saari

KIRA JARMYŠIN esikoisteos *Naisten selli nro 3* on todenkatkuinen kuvaus Venäjän oikeuslaitoksen kieroutuneesta nykytilasta. Vahvan auktoriteetin teokselle antaa Jarmyšin omat kokemukset mielipidevankina sekä työskentely Aleksei Navalnyin lehdistösihteerinä. Teos auttaa ymmärtämään, miten vaikeaa Venäjän nykyjärjestelmän vastustaminen on, ja kuinka epäoikeudenmukaisesti ja sattumanvaraisesti oikeusjärjestelmä todella toimii. Raaempia ja väkivaltaisempia esimerkkejä venäläisestä pidätyskeskuksesta voi hakea muualta, vaikka todellisuudestamme, Jarmyšin kuvaaman pidätyskeskuksen arjen ollessa pikemminkin puuduttavaa ja ankaraa psyykkisellä tasolla.

TEOKSEN PÄÄHENKILÖ Anja osallistuu korruptionvastaiseen mielenosoitukseen, tulee pidätetyksi järjestysrikkomuksen perusteella ja joutuu kymmeneksi päiväksi pidätyskeskukseen. Anjan sellitovereiden pidätysperusteet vaikuttavat nekin heppoisilta. Sellissä istuu

pikkurikollisia pidätettyinä esimerkiksi ajokorttita ajosta ja poliisin vastustelusta. Selli on korostuneen pieni, ahdas ja tupakanhajun kyllästämä. Pidätyskeskuksen arki on kaavamaista, ja vankien kohtelun ankaruus riippuu paljon siitä, kuka henkilökunnasta on kulloinkin vuorossa. Rutiinit ovat päivästä toiseen samat, ellei kerran viikossa tapahtuvaa suihkuun pääsyä lasketa poikkeukseksi. Ulkomaailmaan on mahdollista pitää yhteyttä rajatun ajan valvotussa ympäristössä.

PIDÄTYKSEN LOPPUA kohden aiemmin puheen sorinasta täyttynyt selli tyhjenee. Jonkin aikaa Anja onkin sellissä yksin, ennen kuin sinne tulee jälleen uusia pidätettyjä. Tyhjä selli, omat ajatukset ja radion tauoton sointi voimistavat Anjan tuskaa päästä ulos pidätyskeskuksesta. Todellisuuden rajan hämärtyminen huomaa helposti: sellin tyhjentäessä ja ajan pitkittyessä huomio kiinnittyy Anjan menneisyyteen ja ajatuksiin. Anja alkaa epäillä omien

sellikaveriensa olemusta, ja todellisuuden hämärtyessä ”tokkurainen Irka ja hampaton Natasa” alkavat muistuttaa kreikkalaisen mytologian moira-jumalattaria. Henki-maailma jumalattarineen luo teokseen sen loppua kohden maagisen ilmapiirin, joka ei tunnu kuuluvan ankeaan selliin ja sen todellisuuteen. Jäljellä oleva aika sellissä alkaa käydä vähiin samalla kun Anja ryhtyy selvittämään, mitä hänen sellikaverinsa todella ovat.

SIELLÄ TÄÄLLÄ teoksessa lukija pääsee vilkaisemaan aikamme venäläiseen aate-maailmaan. Eniten esille pääsevät selkeästi nykyhal-lintoa tukevat tai vastus-tavat näkemykset. Tukea

nykyhallinnolle löytyy niin virkavallan kuin Anjan sellikaverien keskuudessa, samoin kuin vastustustakin. Passiivisuus näkyy sellitoveri Katjan suhtautumisessa poliittiseen ilmapiiriin: ”Mä en kyllä tykkää meidän vallanpitäjistä [...] En menny äänestää viime vaaleissa ja sain äidinkin jäämään pois” (s. 101). Myöskään Anjan mielenosoitukseen osallistumiselle ei löydy paljon ymmärrystä sellitovereiden keskuudesta. Kaipuu neuvostoaikaan ja erityisesti Stalinin ajan järjestykseen tulee esille keskustelussa nuoren poliisin kanssa. Poliisi kertoo aiemmin äänestäneensä Putinia ja Yhtenäistä Venäjää, mutta kun poliisin työhön luvatut uudistukset eivät ole toteutuneet, on se aiheuttanut hänessä tyytymättömyyttä hallintoon. Ajatuksia naisen asemasta yhteiskunnassa ja työelämässä herättävät erityisesti Anjan harjoittelukokemus miesvaltaisessa ja asenteiltaan sovinitisessä ministeriössä sekä keskustelut sellitovereiden kanssa. Aatemaailmaa raottavat keskustelut katkeavat tai jäävät lyhyiksi luonnollisen keskustelun tapaan, mutta eivät kuitenkaan tunnu merkityksettömiltä.

SELLISSÄ ISTUVIEN naisten keskusteluihin ui pohdinta siitä, millainen on naisen malli venäläisessä yhteiskunnassa 2020-luvulla. Erityisesti yhdellä vangeista on selkeä, pinnallinen kuva siitä, miltä naisen tulisi näyttää. ”Oon just saanu laitettua silikonit, ja siinä menis koko kroppa pilalle!” (s. 83), on tämän reaktio mahdolliseen raskauteensa. Sellikavereiden tietämättömyydellä seksuaalivähemmistöistä taas lienee pohjaa esimerkiksi paljon puhutuissa homopropagandalaieissa: ”– en oo gay-vastanen, siis homofobikko. En vaan tajuu, miten se menee, kun mua on koko ikäni kiinnostanu vaan miehet” (s. 88). Yhteiskunnan rajoittaessa tai kieltäessä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen näkymisen, ei voi odottaakaan muuta kuin tietämättömyyttä. Näissä keskustelunpätkissä teos onnistuu käsittelemään useita venäläisessä yhteiskunnassa merkittäviä kysymyksiä.

JARMYŠIN ESIKOISTEOS kertoo taidokkaasti nuoremman polven venäläisen opposition tarinaa Anja esimerkkinään. Anjan tarina on uskottava ja monisyinen, samankaltaisia Venäjältä löytyisi tänä päivänä kerrottavaksi vaikka millä mitalla. *Naisten selli nro 3* on takuuvarmasti koukuttavaa luettavaa ja Arja Pikkupeuran suomennos soljuu hyvin. Eritoten dialogi tuntuu autenttiselta. Teos on tunnelmaltaan synkkä ja lohduton, mutta erityisesti naisten väliset keskustelut sellissä saavat humoristisiakin piirteitä. Jarmyš käsittelee esikoisteoksessaan venäläisen naisen asemaa taitavasti, minkä vuoksi keväällä 2022 ilmestyneeltä, seksuaaliseen häirintään keskittyvältä *Harassment* -romaanilta voi odottaa samaa. Vaikuttava esikoisteos asettaa odotukset Jarmyšia kohtaan korkealle jatkossakin.

#3 Totuus on tarua kauheampi

Svetlana Aleksijevitš:

Sinkkipojat.

Suom. Pauli Tapio.

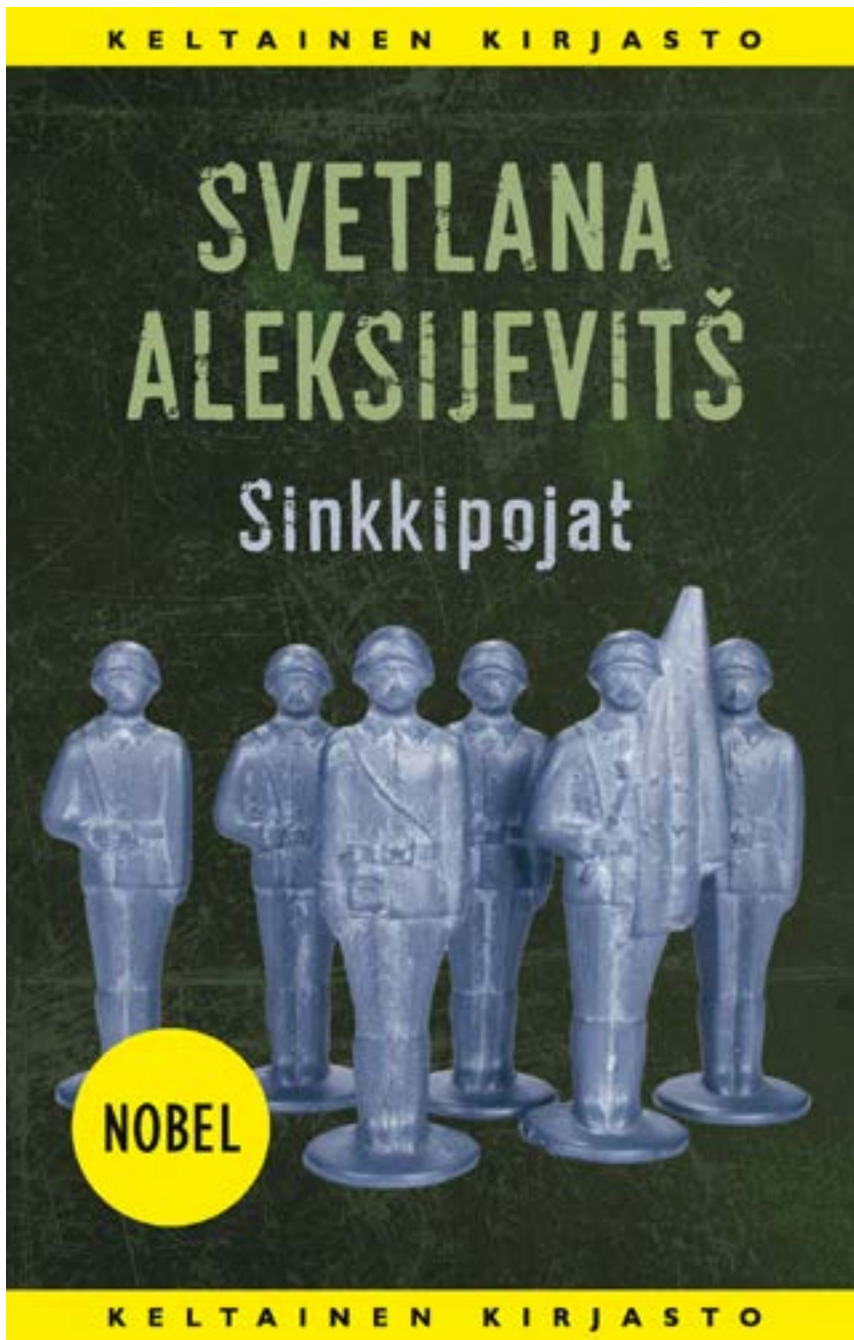
Tammi, 2023.

440 s.

Johanna Porkkala

NOBEL-PALKITTU VALKOVENÄLÄINEN kirjailija Svetlana Aleksijevitš teki sen taas. Hiljattain suomennettu *Sinkkipojat* jatkaa kirjailijan väkevien dokumenttiromaanien sarjaa, eikä säästä lukijaa Afganistanin sodan kauhuilta. Romaani on koottu usean eri todistajan lausunnoista, niin itse neuvostosotilaiden eli *afgantsien* kuin näiden läheisten kertomana. Aleksijevitšin perusteellisen haastattelutyön lopputulos *Sinkkipojat* on jälleen, sisarteostensa *Sodalla ei ole naisen kasvoja* (suom. 2017) tai *Neuvostoihmisen lopun* (suom. 2018), tapaan ravisteleva kuvaus sodan raakuudesta ja neuvostojärjestelmän epäinhimillisyydestä. Teoksen suomennoksen tekee poikkeukselliseksi sen ilmestymisajankohta: venäjäksi teos ilmestyi jo 1991, mutta muusta Aleksijevitšin tuotannosta poiketen juuri *Sinkkipoikien* suomennos antoi odotuttaa itseään nykypäivään asti. Parempaa ilmestymisajankohtaa Pauli Tapion suomentamalle ravisuttavalle sotaromaanille on tässä maailmantilanteessa kuitenkin vaikea kuvitella.

JO ALKUUN on todettava, ettei *Sinkkipojat* ole helppoa luettavaa. "Aleksijevitšiläisen" dokumenttikirjallisuuden parasta antia on ehdottomasti sen peittelemättömyys ja faktapohjaisuus. *Sinkkipoikien* totuusarvo on raskas taakka lukijalle, joka käy läpi toinen toistaan kauheampia kuvauksia nuorten sotamiesten kohtaloista Afganistanissa: sotilaiden haastatteluissa nousee esiin traumaattisia kokemuksia räjähtäneistä raajoista, tappamisen mielettömyydestä, neuvostosotilaiden perusteellisesta kurjuudesta ja lopulta isänmaasta, joka uhraisi heidät

turhaan. Pysäyttävää *Sinkkipojissa* eivät ole vain runsaat maininnat ihmiskehon runtelusta ja kuolemasta, vaan esiin piirtyvä neuvostotodellisuuden järjettömyys. Kertomusten mukaan sinkkiarkuissa salakuljetettiin Neuvostoliittoon ruumiiden mukana Afganistanissa haalittua länsikrääsää, eivätkä sodasta elossa palanneet aliravitut sotilaat saaneet puhua palveluksessa kokemastaan kurjuudesta ja korruptiosta ääneen – ainakaan ennen Aleksijevitšin sanelu-

konetta. *Sinkkipojat* onnistuu tyrmistyttämään todennäköisesti kokoneemmankin sotakirjallisuuden ystävän, sillä Aleksijevitsin tuotannossa totuus on aina tarua ihmeellisempi – ja kauheampi.

KIRJASSA AFGANISTANIN sota verrataan paikoin Yhdysvaltojen käymään Vietnamin sotaan, eikä suinkaan aiheetta, sillä yhtymäkohtia sotien välillä *Sinkkipoikien* perusteella löytyy. Molemmissa sodissa hädin tuskin täysi-ikäistyneet pojat lähtivät sinisilmäisesti konfliktiin joko ”puolustamaan Neuvostoliiton eteläisiä rajoja” tai ”levittämään demokratiaa” dominoteorian verukkeella. Lopputulos oli sodista selvinneillä sotilailla kutakuinkin sama: kotona vastaanotto oli kylmä, eikä luvatusa sankaruudesta ollut tietoaakaan. Sodan universaalia mielettömyyttä havainnollistaa kirjassa muun muassa erään *afganetsin* kuvaus tapaamisesta Vietnamin veteraanien ja entisten *internationalistisotureiden* välillä: ”Istuimme kahvilassa ja kussakin pöydässä oli yksi amerikkalainen ja kolme venäläistä. Yksi jätkä ilmoitti meidän pöydässä istuvalle: ’Minä vihaan amerikkalaisia, koska Afganistanissa astuin amerikkalaiseen miinaan. Nyt minulta puuttuu toinen jalka.’ Ja tämä vastaa: ’Mutta minuunpa lensi Saigonissa neuvostoliittolaisen tykinammuksen sirpale.’ Aika hiljaista!” (s. 135). Vaikka teos kuvaa juuri Afganistanin sota, on se helposti jo olemassaolollaan vastalause kaikille sodille. Aleksijevits itse päättyy muistiinpanoissaan kipeään päätelmään, johon lukijan on nyt Ukrainan sodan myötä myös helppo yhtyä: ”Ihmisen oikeus olla tappamatta. Olla opettelematta tappamista. Sitä ei ole kirjattu yhteenkään perustuslakiin.” (s. 29).

SODALLA EI ole naisen kasvoja, mutta Aleksijevitsille ominaiseen tapaan kertomusten seassa kuuluu jälleen myös naisen ääni. Haastateltavia valitessaan Aleksijevits on ymmärtänyt kuulla myös niitä, jotka helposti muilta unohtuisivat: sotilaiden äidit, vaimot, naissotilaat ja naislääkärit kertovat teoksessa omista kauhuistaan ja menetyksistään Afganistanin sodassa. Naisen näkökulma tuo romaaniin kiitettävää narratiivista vaihtelua, mutta ei kevennä sen raskasta sävyä. Päinvastoin – sodan aiheuttamasta tuskasta tuntuu nousevan esiin aina vain monisyysempiä kerroksia, jotka tarina tarinalta saavat lukijan vastentahtoisesti teoksen pauloihin.

SINKKIPOIKIEN KERTOMUKSET lopettaa teokseen myöhemmin lisätty dokumentaatio Aleksijevitsin omasta oikeudenkäynnistä Valko-Venäjällä, joka tapahtui kirjan alkuperäisen julkaisun jälkeen. Teoksen luettuaan on helppo ymmärtää, miksi valtio reagoi niin voimakkaasti sen sisältöön. Yksilöiden suusta paljastuu arkaluontoisen karu kuva sodanaikaisesta neuvostoyhteiskunnasta. Oikeudenkäynti on teoksessa kuin irvokas piste i:n päälle osoittamaan, kuinka merkittävä teos *Sinkkipojat* on juuri nyt, kun Venäjä luisuu takaisin vanhoihin tapoihinsa. Teos jää ajankohtaisuudellaan kalvamaan lukijaansa vielä pitkään.

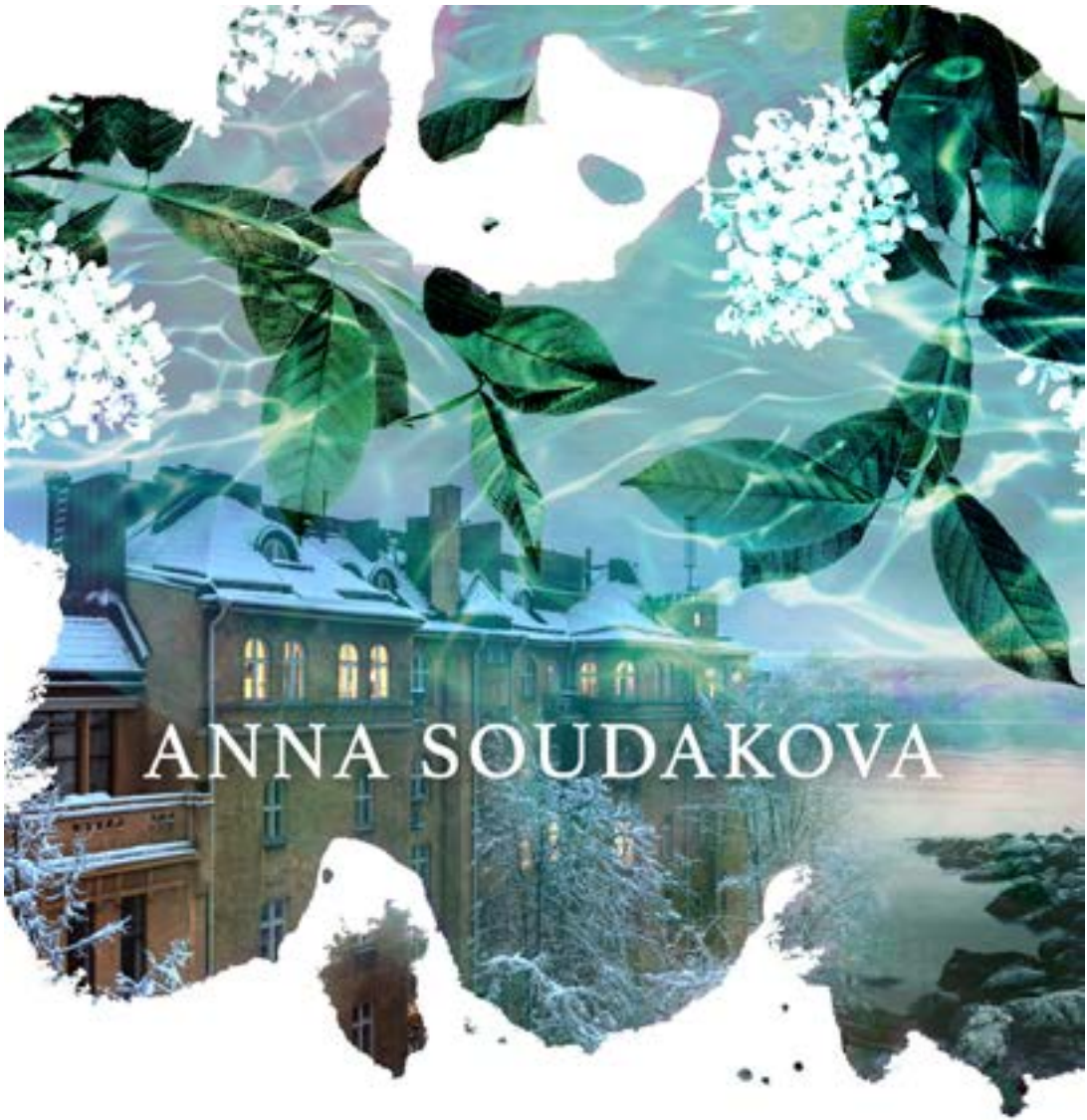
#4 "Varjele varjoani. Äläkä pyyhi tätä kirjoitusta."

Anna Soudakova:
Varjele varjoani.
Suom. Pauli Tapio.
Atena, 2022.
300 s.

Iida Falck

ANNA SOUDAKOVAN romaani *Varjele varjoani* (2022) on eräänlainen jatkumo hänen kirjalliseen debyyttiinsä *Mitä männyt näkevät* (2020). Molemmat kumpuavat Soudakovan sukuhistoriasta. Esikoisteos pohjaa hänen oman inkeriläisen sukunsa tarinaan, kun taas *Varjele varjoani* on tarina erään perheen muutosta 1980-luvun Leningradista Suomen Turkuun. Teos on ajankohtainen kuvaus niin maasta- kuin maahanmuutosta, mutta ennen kaikkea ylisukupolvisen trauman syklistä ja sen käsittelystä.

MAAHANMUUTTO ON mullistus ihmisen elämässä, kohta, jossa identiteetti repeää. Kirja kuvaa hyvin ihmislähtöisesti sitä problematiikkaa, jota niin usein käsitellään kasvottoman yhteiskunnallisesti: mitä tapahtuu yksilöille, jotka yhteiskunnan toimien seurauksena revitään irti kotiseudultaan, pakotetaan muuttamaan ja jopa pakenemaan oman maansa päättäjien

ANNA SOUDAKOVA

Varjele varjoani

Atena

masinoimaa kurjuutta? Kuinka ihminen voi rakentaa itsensä uudelleen niistä sirpaleista, jotka tämä myllerrys syyttää pitkin pientareita? Soudakova onnistuu tuomaan lukijan perustavanlaatuisesti tämän repeämän äärelle. Niin usein maahanmuuttokeskustelu, joka sananakin on jo kontaminoitunut, kompastuu infantiileihin yleistyksiin. Soudakovan teos seisoo ajan hermon värähtelyjen parhaalla pelipaikalla. Se synnyttää empatian siemenen niitä kohtaan, jotka syystä tai toisesta joutuvat jättämään kotiseutunsa.

TEOKSEN KESKIÖSSÄ olevalla perheellä on inkeriläiset sukujuuret ja näin ollen sukupolvia ylittävässä muistissa on kerrostumia inkeriläisen kansan traumaattisesta kohtalosta. He eivät ole yksiulotteisesti vain venäläisiä, vaan leningradilaisia, inkeriläisiä, akateemikkoja, kommunalkan asukkaita tai neuvostoliittolaisia. Lopulta heistä tulee myös maahanmuuttajia ja suomalaisia. Kaikkia näitä pienen ihmisen erilaisia puolia valotetaan, kun pääsemme kurkistamaan käpykahvaisen kommunalkan oven tuolle puolen ja tutustumaan Veraan, Georgiin ja Nina-tyttäreeseen sukulaisineen ja ystävineen. *Varjele varjoani* on historiallinen romaani, joka johdattelee lukijan pieninä katsauksina Leningradiin, Inkerinmaalle, Suomen Turkuun ja Helsinkiinkin. Teoksen aikahaarukka on neljäkymmentä vuotta päätyen nykypäivään, mustaakin mustempaan armon vuoteen 2022, jolloin suhtautuminen Venäjään ja venäjänkielisiin on jälleen tulenarka kysymys. Kuitenkaan Soudakovan kerronta ei asettaudu asenteelliseksi, vaikka sivuaakin naapuriyhteiskuntien kipupisteitä. Teoksessa luodetaan monia maahanmuuton ongelmakohtia ja siinä sivussa tarkastellaan niin suomalaisen kuin venäläisenkin kulttuurin erikoisuuksia. Tämä onnistuu erinomaisesti kertojalta, jolla on näköalapaikka molempiin kulttuureihin.

SOUDAKOVAN TEOS myös syventää käsitystä siitä, mitä ylipäätään voi olla venäläisyys tai suomalaisuus. Venäjä tai Neuvostoliitto, aivan kuten mikä tahansa muukin kulttuuriympäristö, on kulttuurikerrostumien moninainen aarreaitta, mikä näkyy erityisesti Leningradin kuvauksessa ja kommunalkan asukkaiden tarinoissa. Toisaalta mutustetaan nikolaškoja ja jonotetaan tyhjiin marketteihin, toisaalta taas kuunnellaan John Lennonin *Imaginea* ja kopioidaan kiellettyjä tekstejä tupakansavuisissa kvartirnikeissa. Neuvostokaupungissa paistaa edelleen läpi tsaarinajan pölyttynyt loisto ja ennen kaikkea se, että Venäjä ei ole koskaan ollut vain venäläinen, vaan inkeriläinen, ukrainalainen, siperialainen, tai mitä ikinä. Kaiken tämän kirjan päähenkilöt painavat muistoihinsa ja jättävät lopullisesti hyvästit kotikaupungilleen, sillä heidän Leningradiaan ei enää tulevaisuudessa ole olemassa:

Äiti kertoi siistiksi lakaistusta kaupungista. Välkkyvät, ulkomaisia tuotteita mainostavat taulut ovat muuttuneet valtaviksi, karmiviksi, musta-oranssiraidalliseksi Z-kirjai-

miksi. Julisteissa luki: rauhan puolesta. Kun he seisoivat Iisakin kirkon tornissa, äiti tunsi, ettei ollut enää osa edessään avautuvaa näköalaa. Kaupunki oli päässyt yli heidän erostaan ja jatkoi elämäänsä ilman häntä. (s. 245–246)

SUUREMMASSA KUVASSA Soudakovan tarina on kuvaus ihmisten sieluun pesiytyneestä traumasta. Soudakova kuvaa monia eri tapoja, miten ihmiset elävät sisäisen taakkansa kanssa: Ninan inkeriläinen isoäiti on päättänyt unohtaa, Vera ja Georgi taas ovat päättäneet muistaa, mutta myös osin jähmettyä muistoihinsa. Nina taas on onnistunut sopeutumaan uuteen ympäristöön lapsen vaistomaisella otteella, mutta aikuistuuessaan ja identiteetin rakentumisen käännekohtissa päästää mustuuden kasvamaan sisällään. Kirjan lopetus antaa kuitenkin ymmärtää, että prosessi ”varjon varjelemiseen” on alkamassa: paikka varsinaissuomalaisella rantakalliolla Ossi-puolison vieressä on avoimena, sisäisen varjon läsnäolosta huolimatta.

YLEN HAASTATTELUSSA Suodakova kertoo, että Josef Brodskyn runosta lainattu ”varjon varjeleminen” merkitsee hänelle muistojen vaalimista. Ihmisen on jaksettava hoivata omaa menneisyyttään, koska käsittelemättömänä se lopulta tahraa sielumme ja varjelemattomalla varjolla on kyky jatkaa matkaansa seuraaviin sukupolviin. Tämä on nähtävissä isossa kuvassa siinä, mitä Venäjällä nyt tapahtuu: kansan tasolla tukahdutetut muistot ovat vääristäneet jo monien ihmisten identiteetin, jopa Venäjän ulkopuolella. Myös Soudakovan romaanissa Ninan poika Pietari on saanut kosketuksen Venäjän muistamattomuuden tahraan hävetessään juuriaan ja toista äidinkieltään. Niin kauan, kun Venäjä ei valtiollisella ja kansallisella tasolla ole kykeneväinen muistamaan, hyväksymään ja hoivaamaan historiaansa, ”varjoaan”, on se tuomittu virumaan identiteettikriisin ikuisessa limbossa.

LOPPUKANEETTINA VOISI varovaisesti todeta, että tämä teos lienee kirjailijan omakohtainen varjon varjelus; tarina, joka on kirjoitettu muille kerrottavaksi, mutta myös itselle, oman sielun eheyttämiseksi.

#5

Neuvostokirjallisuuden vähemmän kunniakkaat vaiheet

Ville Ropponen & Ville-Juhani Sutinen:

Mika Perkiömäki

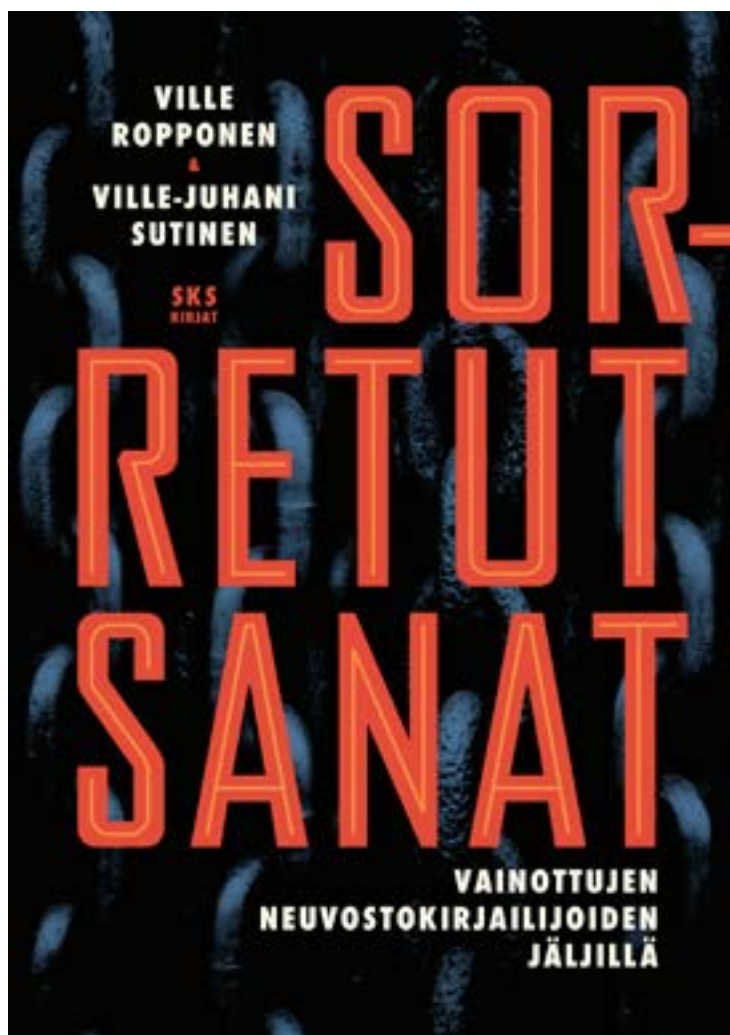
Sorretut sanat. Vainottujen neuvostokirjailijoiden jäljillä.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2022.

373 s.

VUONNA 2019 tietokirjallisuuden Finlandia-palkintoehdokkaana *Luiden tiellään* olleiden Ville Ropposen ja Ville-Juhani Sutisen yhteistyönä on syntynyt tietokirja *Sorretut sanat. Vainottujen neuvostokirjailijoiden jäljillä*. Gulag-historiaa kartoittaneen *Luiden tien* tavoin myös *Sorretuissa sanoissa* matkataan Venäjällä, mutta matkakokemuksia enemmän se perustuu tekijöiden perusteelliseen perehtyneisyyteen neuvostoaikaiseen venäläiseen kirjallisuuteen. Kerrottavana on kiehtovia ja järkyttäviäkin tarinoita kirjailijakohtaloista sekä kuvauksia teoksista.

TEOS ON ajankohtainen. Vaikka 2000-luvun Venäjällä sananvapautta on kavennettu yhä enemmän, on kirjallisuuselämä viime aikoihin asti säilynyt avoimena minkä tahansa aiheen

käsittelylle. Joulukuussa 2022 moskovalaiset kirjastot kuitenkin saivat määräyksen tuhota 53 seksuaalivähemmistöistä kertovaa kirjaa. *Sorrettuihin sanoihin* tämä yksityiskohta ei ehtinyt, mutta muita oireita kyllä: Aleksandr Vvedenskiä ja Daniil Harmsia oppilaille lukenut pietarilainen opettaja on irtisanottu, Harmsia esittävä muraali on peitetty oikeuden päätöksellä ja kirjailijoita on päätyntä ulkomaisten agenttien listalle. Matka neuvostoajan sortoon on toki vielä pitkä, mutta tie on auki.

VAIKKA VENÄLÄISTEN kirjailijoiden sanoja on

sorrettu aiemminkin, neuvostoaikainen kirjallisuus ansaitsee erityistä huomiota. Neuvostokirjallisuus ei tietenkään ollut vain venäläistä, mutta eron tekeminen venäläisen ja ei-venäläisen välillä ei useinkaan ole selvää. *Sorretut sanatkin* nostaa esiin useita ukrainalais- ja juutalaistaustaisia kirjailijoita osana venäläistä kirjallista traditiota. Se keskittyy Moskovassa ja Pietarissa vaikuttaneisiin kirjailijoihin, mikä on ymmärrettävä ratkaisu pääkaupunkien korostuneen roolin vuoksi. Jatkossa olisi kiintoisaa lukea syrjäisempien neuvostoseutujen kirjailijoista. Esimerkiksi 1930-luvun ukrainalaisen Sandarmohin männiköissä ”teloitettun renessanssin” tarina pitäisi saada suomeksi julkaistua.

SORRETTUJEN SANOJEN kuusi lukua etenevät kronologisesti bolševikkien vallankaappauksen ajoista jälkisosialistiselle Venäjälle. Kuhunkin aikakauteen sukellaan keskittyen kahden kirjailijan elämään ja tuotantoon, joiden ympärille rakentuu suurempi tarina. Kirjailijat on valittu niin, että toinen on enemmän dissidentti ja toinen pikemminkin konformisti. Jako

toimii erityisesti teoksen alkupuoliskolla, vaikka monesta kirjailijasta löytyy piirteitä molemmista. Inhimillisten kohtaloiden kannalta ei usein ole suurtakaan merkitystä, kumpaa ryhmää kirjailija edustaa. Kaikki eivät ole Neuvostoliiton mittapuulla erityisen sorrettuja, kuten vaikkapa toisena kahdesta naisesta mukaan mahtunut Vera Panova, mutta kysehän onkin sorretuista sanoista, ei kirjailijoista.

NEUVOSTOLIITON ALKUVUOSIA käsitellään Vladimir Majakovskin ja Osip Mandelštamin kautta. Majakovskin 1930-luvun muutokset ajoivat itsemurhaan, kun taas Mandelštamin murhasi järjestelmä. Sosialistisen realismin synnyn ja olemuksen *Sorretut sanat* selittää perusteellisesti Boris Pilnjakin ja Isaak Babelin tarinoiden taustalla. Edellisen tuotantoromaani *Volga vpadajet v Kaspijskoje more* ("Volga virtaa Kaspianmereen", 1932) joutui kritiikin kohteeksi ironisesta nimestään, jonka tulkittiin tarkoittavan, että ihminen on tuomittu häviämään luonnonvoimille. Tarkoitus oli sanoa, että nykyaikana pystytään kääntämään vanhoiksi käyneet totuudet siinä kuin joen virtauskin.

MYÖHÄISELTÄ STALININ kaudelta Aleksandr Fadejevin nimi elää "suurena isänmaallisena" Venäjällä tunnettua sotaa pateettisesti kuvaavan *Nuoren kaartin* (1945, 1951) ansiosta. Pian Stalin-palkinnon voittamisen jälkeen kävi ilmi, ettei johtaja pitänytkaan sen sodanjohdon kuvauksesta, joten romaani piti kirjoittaa uudelleen. Päivitetystä versiosta tuli Neuvostoliitossa kanonisoitu totuus sodasta. Fadejev myös auttoi Vasili Grossmania muokkaamaan sotakuvaustaan ajan vaatimusten mukaiseksi.

SUOJASÄÄN AIKAA esitellään Panovan lisäksi romaanillaan nimen koko aikakaudelle antaneen Ilja Ehrenburgin kautta. Pysähtyneisyyden ajan sortoa edustavat Juri Trifonovin ja Vasili Aksjonovin sanat, sitä myöhempien aikojen taas Vladimir Sorokinin ja Irina Ratušinskajan. Lähikuvaan nostetuista ainoana yhä elossa olevana Sorokin on oireellinen esimerkki nykytilasta, sillä monen muun Venäjän älymystön edustajan tavoin hänkin on päätenyt emigraatioon ja asuu nykyään Saksassa.

SORRETUT SANAT on taitavasti kirjoitettu ja sen kerronnalliset ratkaisut ovat onnistuneita. Joidenkin kaupunkien nimien muotoja olisi toivonut yhtenäistettävän, jotta lukijan ei pitäisi itse tajuta, että Tbilisi ja Tiflis ovat sama kaupunki. Teoksesta hyötyy niin tavallinen kirjallisuudenystävä kuin tutkijakin. Populaarin tietokirjan konventioiden mukaisesti lähteistys on suurpiirteinen, mutta esimerkiksi oppikirjakäyttöön riittävä.

#6

Batustanin perilliset

Mihail Šiškin:

Henna Keränen

Sota vai rauha. Kirjoituksia Venäjästä ja lännestä.

Suom. Sirpa Hietanen.

WSOY, 2023.

222 s.

SVEITSISSÄ ASUVA venäläinen emigranttikirjailija Mihail Šiškin tunnetaan Suomessa entuudestaan romaaneistaan *Sinun kirjeesi* (2012) ja *Neidonhius* (2015) sekä novellikokoelmasta *Kaunokirjoituksia* (2016). Alkuvuodesta 2023 Šiškin sai meillä paljon mediahuomiota, kun hänen esseekokoelmansa *Sota vai rauha* julkaistiin suomeksi Sirpa Hietasen käännöksenä. Alkukielellään saksaksi teos ilmestyi jo vuonna 2019, ja nyt Šiškin on liittännyt siihen myös tuoreen esipuheen ja jälkisanat.

SOTA VAI RAUHA lukeutuu kirjallisuuteen, jonka suomentamiseen Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan on varmasti myötävaikuttanut. Ihmisillä on tarve ymmärtää, miksi Venäjä toimii niin kuin toimii, ja siihen Mihail Šiškinin essee tarjoavat tarkkanäköisiä, joskin varsin lohduttomia vastauksia. Kahdessatoista esseessään Šiškin etsii syitä maansa nykytilaan sen historiasta, jossa on vuosisadasta toiseen ollut vallalla mentaliteetti ”alistu ylöspäin, tallo alaspäin”. Mystisellä venäläisellä sielulla ei Šiškinin selitysmallissa ole osaa eikä arpaa.

JO TEOKSENSA esipuheessa Šiškin nostaa esille yhden keskeisimmistä teeseistään. Länsimainen demokratia ei ole Venäjällä mahdollinen, ennen kuin maa käsittelee historiaansa ja oppii tuntemaan häpeää ja vastuuta niin menneisyyden saatossa kuin nyt tekemistään hirmutöistä.

Venäjä tarvitsee oman Nürnbergin oikeudenkäyntinsä – ainakin kuvaannollisesti. Šiškin vertaa Venäjää useaan otteeseen Saksaan, joka on kamalasta natsimenneisyydestään huolimatta onnistunut kehittymään nykyaikaiseksi länsimaiseksi demokratiaksi vuosikymmeniä kestäneen itsereflektion ja katumuksenteon kautta.

Ei myöskään riitä, että häpeää tuntee vain pieni ”eurooppalaisten venäläisten” joukko, kuten Šiškin maansa länsimielistä älymystöä kutsuu, vaan kokonaisen kansakunnan pitäisi muuttaa

mentaliteettiaan. Šiškin ei kuitenkaan näe, että näin tulisi tapahtumaan pian. Hän kuvailee esseissään maansa kahtiajakautunutta kansaa, jonka enemmistön muodostavat valtiolliseen propagandaan sokeasti uskovat tai siihen syystä tai toisesta välinpitämättömästi suhtautuvat ihmiset. Vähemmistössä oleva, koulutautunut, tiedostava ja oppositiomielinen kansanosaa taas pakenee yhä mieluummin länteen, kun elinolosuhteet ja tulevaisuudennäkymät kotimaassa käyvät liian masentaviksi. Šiškinin tarjoama kuva maanmiehistään ei ole mairitteleva, mutta hän ei silti tuomitse ketään, vaan ymmärtää niitäkin, jotka eivät uskalla uhrata elämänsä valtakoneiston vastustamiseen.

USEIN TOISTELLAAN, että venäläiset kaipaavat vahvaa johtajaa. Siksi maassa ihailaan Staliniä ja haikaillaan hänen peräänsä, ja siksi myös diktaattorin elkein toimiva Putin ”voittaa” vaalit kerrasta toiseen. Vahvan johtajan kaipuu ja orjamentaliteetti ovat Šiškinin mukaan Venäjällä vuosisatojen saatossa opittu tapa. Esseessä ”Kukkulan kuningas” Šiškin pikakelaa läpi koko Venäjän historian ja osoittaa, kuinka Venäjällä tiukkaan istunut valtiomalli on peräisin aina Kultaisen ordan ajalta. Tuolloin venäläisruhtinaat alistuivat mongolialaisen Batu-kaanin vasalleiksi, jotka kaanin sijaan verottivat kansaa ja toimivat omassa maassaan miehittäjän elkein. Kun suurkaani kaatui, siirtyi valta vasallille, joka nyt nimitti itsensä tsaariksi. Siitä myös nimitys Batustan, jolla Šiškin kotimaataan toistuvasti kutsuu.

KUTEN SANOTTUA, Šiškinin esseissään esittämä kuva Venäjästä on vähintäänkin lohduton. Venäjällä valtaapitävät tahot ovat vuosisadasta toiseen tottuneet hallitsemaan kansaansa pelolla ja väkivallalla. Siitä huolimatta – tai juuri siitä syystä – kansan enemmistö on valmis toimimaan niin kuin kulloinenkin valta tahtoo, sillä muuten eläminen Batustanissa kävisi mahdottomaksi. Vaikka valtaapitävät tahot vaihtuvat, ei meno maassa muutu. Sama sanoma toistuu Šiškinin teoksessa esseestä toiseen. Vasta aivan viimeisessä, jälkisanoja edeltävässä ”Futuuri II” -nimisessä kirjoituksessa pilkahtaa hienoinen tulevaisuuden optimismi. Vaikka nyky-Venäjän normeja ovatkin demokraattisten vapauksien puuttuminen, poliittiset vangit, valehtelu, korruptio ja pelko, voivat normit aina muuttua. ”Ihmiskunta on pitkällä tiellä raa’asta sotimisesta kohti ihmisrakkautta ja yksilön oikeuksien kunnioittamista. Kaikki kansat lähtevät ennemmin tai myöhemmin tälle tielle. Eikä Venäjä ole poikkeus”, Šiškin kirjoittaa (s. 200). Toivoa siis on, mutta milloin – luultavasti vasta kaukana tulevaisuudessa, mikäli Šiškiniin on uskomisen. Ennen sitä Venäjän kansan on päästävä Putinista ja käytävä perusteellisesti läpi hänen aikakautensa rikokset, mikä oletettavasti tulee olemaan kaikkea muuta kuin nopea ja kivuton prosessi.

Ajan kohina -verkkolehteä julkaisee
Venäläisen kirjallisuuden seura ry.
Seura on perustettu vuonna 2013.

blogs.helsinki.fi/venalainen-kirjallisuus
facebook.com/venkirj
venalainenkirjallisuus@gmail.com

ISSN 2489-432X